

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين و صلي الله علي سيدنا محمد و آله الطاهرين و اصحابه
المنتجبين.

مشخصات اسلام

PREPOZNAVANJE ISLAMSKIH KARAKTERISTIKA

U sljedećim kur'anskim ajetima možemo prepoznati opće karakteristike koje na sažet način opisuju Islam:

- a- Jedina kod Allaha potpuna vjera, koja osigurava čovjekovu sreću, jeste upravo Islam.¹

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

- b- *A onaj koji želi neku drugu vjeru osim Islama, neće mu biti primljena, i on će na Onom svijetu nastradati.*²

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

---

¹ *Ali-Imran:* 85.

² *El-Maideh:* 3.

- c- *Danas Sam vam usavršio vjeru vašu i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan Sam da vam put bude Islam.*¹

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

- d- *I borite se, Allaha radi, onako kako se treba boriti. On vas je izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisa, vjeri pretka vašeg Ibrahima. Allah vas je odavno muslimanima nazvao i u ovom Kur'anu da bi Poslanik bio svjedokom protiv vas i da biste vi bili svjedocima protiv ostalih ljudi.*²

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

U citiranim ajetima možemo primjetiti veliki broj činjenica i zbilja od kojih ćemo ukazati na sljedeće.

- 1- Vjera podrazumijeva način ispravnog življenja koji osigurava i ovosvjetsku i ahiretsku sreću. S praktičnog aspekta posmatrano, vjera koja to u potpunosti omogućava i koja čovječanstvo vodi ka istini jeste Islam.
- 2- Bilo koja druga vjera da bude izabrana i prakticirana pored Islama, nakon što je objavljen, nije ono što traži Uzvišeni Allah. Za sve ljude koji se svjesno u svom životu opredijele za put koji nije islamski, na Onom svijetu nije predviđena nagrada.

Važna napomena

Trebamo biti svjesni razlike koja postoji između čovjeka koji namjerno, sa znanjem, ne odabere put Istine i onoga koji

---

¹ El-Maideh: 3.

² El-Hadždž: 78.

to učini zbog neznanja i neupućenosti. Kur'an nam daje do znanja da ova dvojica nisu isti:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا

Kada budu uzimali duše onima koji su se prema sebi ogriješili, melec će upitati: Šta je bilo s vama? Bili smo od onih potlačenih na zemlji. Odgovorit će: Zar Allahova zemlja nije bila prostrana i zar se niste mogli nekud iseliti? Reći će melec: I zato će njihovo prebivalište biti Džehennem, a užasno je on boravište. Samo nemoćnim muškarcima, i ženama, i djeci, koji nisu bili dovoljno snalažljivi i nisu znali puta, Allah će, ima nade, oprostiti.¹

Dakle, s kur'anskoga gledišta potlačeni se dijele u dvije skupine koje se, kada su u pitanju rezultati njihovih djela, razlikuju:

- a- skupina koja je imala mogućnost odlaska u druga mjesta i mogla se na taj način spasiti; međutim, zbog toga što im istina nije bila važna, oni su i dalje ostali u mjestu kojim su vladali nevjernici koji nisu dozvoljavali prakticanje vjere; ova će skupina biti odgovorna za svoja djela, te je na taj način u stvarnosti za sebe pripremila Džehennem;
- b- skupina koja nije bila u mogućnosti napustiti rodno mjesto, za koju Plemeniti Allah kaže:

---

¹ En-Nisa: 97-99.

Allah će, ima nade, oprostiti jer Allah briše grijehe i prašta¹; zatim u suri Isra u petnaestom ajetu kaže se: I Mi, dok ne pošaljemo poslanika, Mi ih ne kažnjavamo.

- 1- Potpuna i sveobuhvatna vjera koja iziskuje Allahovu blagodat i s kojom je On zadovoljan jeste Islam.
- 2- Sasvim je prirodno da, kada Allah vama učini dobro te vam dodjeli takvu vrijednu i originalnu vjeru koja u sebi sadrži sva dobra i ljepote, u tom slučaju treba iz zahvalnosti prema takvoj blagodati nešto zauzvrat i učiniti i napraviti pravi izbor;
- 3- Uzvišeni Allah recipročnost djela opisuje putem pojma džihada:

A šta je pravi smisao pojma džihad?

Džihad je arapska riječ izvedena od korijena *džuhd*, a ima značenje upotrebe svih svojih moći i snage u cilju odbijanja neprijatelja koji napada bez obzira da li je neprijatelj vanjski ili unutarnji, kao što je i sam pojam neprijatelja širok i svojim opsegom podrazumjeva svakog i sve što u sebi krije potencijalnu štetu i zlo – bilo da je to unutarnji šejtan ili neposlušni nefs ili da je riječ o vanjskom neprijatelju. Božiji Poslanik u vezi sa džihadom, između ostalog, kaže: “Najveći džihad jeste borba sa svojim nefsom.” Kur'an, govoreći o džihadu, upotrebljava uvjet *فِي اللَّهِ* - *fillah* koji značenjem obuhvata sve što upućuje na Allaha i što je u vezi sa Njegovim ustrojstvom. Dakle, džihad treba biti radi Njegova zadovoljstva, nakon čega neizostavno slijedi Božija nagrada. Sljedeće kur'anske riječi potvrđuju ovu činjenicu:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

---

¹ *En-Nisa: 99.*

One koji se budu zalagali radi Nas Mi ćemo, sigurno, putevima našim uputiti.¹

U časnom ajetu pokazivanje puta uvjetovano je naporom u ime i za Allaha pristupajući na taj način istinitom ustrojstvu.

Nepostojanje teškoća u vjeri

U suri *Hadždž* u sedamdeset i osmom ajetu čitamo:

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ

U vjeri vam nije ništa teško propisao.

Ovim ajetom Uzvišeni Gospodar ukazuje na veoma važnu činjenicu kojom daje do znanja da u vjeri ne postoji ništa što bi moglo biti okarakterizirano kao teško i što običan čovjek ne bi mogao izvršiti. Dakle, sve što radite, kao prvo, u vašim je moćima i mogućnostima, a kao drugo, za vaše zalaganje daju se nagrade koje su neograničene. Imam Sadik, a. s., kaže: “Slast činjenice da nam se obraća Uzvišeni Gospodar otklanja sve teškoće.” Na taj se način eventualna teškoća djela i pretrpljeni napor pretvara u užitak i radost. Ovu temu bit će obrađena zasebno, ako Allah da.

Održavanje namaza

U istom ajetu iz sure *Hadždž* kaže se: *I obavljajte namaz.* Sve snage i potencijale koje su u vašim rukama upotrijebite u cilju objašnjavanja istine i stvaranja uvjeta za neometano obavljanje namaza.

---

¹ *El-Ankebut: 69.*

Davanje zekata

Dalje se u spomenutom ajetu nastavlja: *I dajite zekat.* Izmirujte materijalne obaveze koje su vam propisane da biste na taj način imali stabilno i jako islamsko društvo.

Oslanjanje na Allaha

Oslonite se na Allaha, okupite se oko tevhida (jednoboštva), prihvatite istinu jer dobar li je On zaštitnik i pomagač.

STUPNJEVI PREDANOSTI – تسلیم

Najosnovniji uvjet zdravog srca jeste predanost Istini.

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Dan kada neće koristiti niti imetak niti sinovi, korist će imati ko dođe Allahu sa zdravim srcem.¹

Ono što zaista vrijedi i što je korisno za čovjeka jeste zdravo srce (predanost) a ne imetak i sinovi. Predanost ima tri razine, a moguće je da se sve tri nađu na jednome mjestu.

Vanjska predanost – تسلیم ظاهري

Vanjska predanost izgleda poput predaje jedne od dviju sukobljenih država koje, kada dođu do linije na kojoj osjete da je nastavljanje sukoba nerazumno - jer su energija ili sredstva na izmaku - donose odluku o privremenoj predaji. Međutim, upravo čovjek ili država u svojim mislima ne prihvataju predaju, već kada akumuliraju snagu i prikupe dovoljno sredstava, tada će još silovitije nastaviti rat i boriti se protiv neprijatelja i neće se smiriti dok se ne riješe njegova zla.

---

¹ Eš-Šu'ara: 88-89.

Predanost srca i razuma – تسليم عقلي

Sila koja može potčiniti i natjerati razum na poniznost jeste moć logike i dokaza. Nije moguće da vanjska sila, kao što je vojna moć, natjera jedan narod da je prihvati svojim srcima i razumom. Međutim, ukoliko je moć logike jaka, nije moguće odvratiti njeno prihvatanje, makar se okupili svi znalci svijeta da je odvrata od toga. Zabilježeno je da je inkvizicija januara 1633. godine zatražila da Galilej, koji je tada bio već sedamdesetogodišnji starac, dođe u Rim. Kada je došao, bačen je u tamnicu i bio primoran, pod direktnom prijetnjom da će biti stavljen na muke, da se formalno odrekne svojih naučnih uvjerenja, tj. *novotarija* u vezi sa heliocentričnosti, kojom je dovodio u opasnost crkveno učenje. Ipak, 22. juna 1633. godine, da bi sačuvao svoj život, on se formalno pokajao i odrekao svoga naučnog mišljenja. U trenutku dok je izgovarao pokajanje vidjeli su da nešto piše svojim štapom po zemlji. Kada su pogledali, vidjeli su da je napisao: Mojim pokajanjem Zemlja neće prestati sa svojim kretanjem oko Sunca. Ovo je upravo primjer tajne u vezi s kojom Uzvišeni Allah u Kur'anu kaže:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ

Nema prisile u vjeru, jasan je put napretka od zablude.

La ikrahe, tj. nema prisile, ne znači da je vjera mogla pod prisilom biti primljena, ali mi tu mogućnost ukidamo. Već se u principu apstrakne stvari ne mogu nametnuti, za što Kur'an kaže da je objasnio i odvojio put napretka i dinamike od puta zablude i zalutalosti, a čovjek je taj koji može izabrati ono što želi. Upravo sljedeći ajet to potvrđuje:

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

Zaista smo Mu objasnili put, pa ko hoće, nek bude zahvalan, a ko neće neka zanegira istinu.

Kur'an je za čovjeka postavio najjasnije i najsvjetlije načine odabiranja i usmjeravanja koja se mogu sažeti u tri osnovna i temeljna načela:

- 1- slušanje radi razumijevanja,
- 2- analiza i razmatranje, radi odvajanja istine od zablude,
- 3- i na kraju – odabiranje najbolje solucije.

فَبَشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ
وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ

Zato obraduj robove koji s razumijevanjem slušaju govor da bi slijedili ono najljepše u njemu; njima je Allah na Pravi put ukazao i oni su pametni.

Drugo se načelo, tj. analiza sama po sebi, podrazumijeva iz dvaju principa spomenutih u ajetu. Drugim riječima, logična nužnost rezultiranja prvog i trećeg načela jeste postojanje drugog načela, s obzirom na to da izbor najbolje opcije bez analize i shvatanja ponuđenog nema nikakvog smisla. Ljudi koji se drže ovog principa nalaze se pod posebnom uputom Uzvišene Istine i oni posjeduju razum i zdravu misao.

تسليم قلبي – Predanost srca

Predanost srcem jednaka je predavanju cijelim bićem i negiranju bilo kakva neslaganja i opiranja. Moguće je da se neko nasuprot određene misli, čak i s aspekta razuma i logike, preda, ali mu se duša i psiha opire. Poput primjera kada čovjek zbog pristrasnosti, inada ili tvrdoglavosti ili zbog materijalnih interesa ili pak interesa grupe zauzme stav suprotan istini i namjerno je ne prihvata, mada zna da nije pravu. Ovo je prisutno u historiji čovjeka, što je pokazatelj

svojevrzne poricateljske prirode u nama. Dvjesto osmi ajet sure *Bekare* ukazuje nam na ovu činjenicu savjetujući nam da ne dovodimo u sukob naše duše sa razumom, osjećaje sa shvatanjima jer, ako smo povjerovali u Allaha, ne bismo trebali u svojoj praksi, djelima i ponašanju slijediti šejtana:

O vjernici, pristupite vjeri u grupama i ne idite stopama šejtanovim; on vam je, zaista, neprijatelj otvoreni.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

Primjeri iz Kur'ana

Kur'an časnici o šejtanu kaže: ¹ *On je bio od kafira*, i to u stanju kada je imao vjeru:

- a) u Allaha kao stvoritelja sebe i drugih: *خَلَقَنِي مِنَ النَّارِ وَ خَلَقَهُ مِنَ طِينٍ*² *Stvorio si me od vatre, a njega od zemlje;*
- b) u proživljenje i Sudnji dan: *انظرنى الي يوم يبعثون*
- c) *Daj mi prilike do Sudnjega dana*³;
- d) U čistoću i snagu Poslanika:

قَالَ فِعْرَتِكَ لِأَعْوَيْنَهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ

*I tako mi Tvoje veličanstvenosti, sve ću ih zavesti osim Tvojih pročišćenih robova.*⁴

Ali, i pored svega što je znao, opisan je kao kafir, tj. onaj koji pokriva istinu. Zašto? U isto vrijeme, kada je svojim razumom prepoznao istinu i kada je imao sve karakteristike

---

¹ *El-Bekara: 34.*

² *El-E'araf: 12.*

³ *El-E'araf: 14.*

⁴ *Es-Sad: 82,83.*

jednog vjernika, dozvolio je da mu se osjećaji pobune protiv razuma, što ga je natjeralo da se suzdrži od prihvatanja Istine ponijevši se oholo. Jednostavnije rečeno, nije se srcem htio predati, što ga je odvelo na stranputicu.¹

Stvarni i nacionalni Islam

Uvaženi profesor Šehid Murteda Mutahari u svojoj vrijednoj knjizi *Allahova pravda* diskutira o temi koja zavređuje veliku pažnju i koja je veoma dragocjena. Mi ćemo je prenijeti u sažetom obliku: (ko bude zainteresiran za detalje, može se obratiti na spomenutu adresu!)

"Obično kada kažemo da je ovaj čovjek musliman ili pak nije musliman, ne vodimo dovoljno pažnje o suštini teme u vezi s kojom izričemo svoj stav. Gledajući sa geografskog aspekta, mi obično ljude koji žive na određenom području, pod uvjetom da su formalno i nasljedno muslimani, smatramo muslimanima, a "one druge" koji žive na području na kojem su preko roditelja vezani za neku drugu vjeru ili u osnovi ne slijede nikakvu vjeru, nazivamo nemuslimanima. Međutim, treba nam biti jasno da ovakav način rezoniranja nema velike vrijednosti. Da li je neko musliman ili nemusliman može odrediti stvarni Islam. Stvarni Islam znači da se istina prihvati srcem i razumom. Takav je čovjek svoje srce otvorio samo prema Istini, koju prihvata i provodi u praksu. Usljed toga, Islam, koji je rezultat istraživanja, a nije izraz pristrasnosti, ima punu vrijednost. Na temelju ovoga kratkog objašnjenja zaključujemo da, **ukoliko neko posjeduje attribute predanosti, ali mu na neki način istina Islama ostane skrivena, a on u svemu tome ne bude imao nikakve aktivne krivice, Allah ga zbog toga neće kazniti i on je od**

---

¹ Šehid Mutahari, *'Adle Ilahi*, Teheran, 1996.

onih koji su spašeni od vatre. U suri *El-Isra* u vezi sa ovom temom nailazimo na ajet u kojem Uzvišeni Allah kaže:

مَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّٰ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ أُخْرَىٰ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا

Onaj koji ide Pravim putem, od toga će samo on koristiti imati, a onaj ko luta – na svoju štetu luta, i nijedan griješnik neće tuđe grijehe nositi. A Mi nijedan narod nismo kaznili dok poslanika nismo poslali!

Dakle, nemoguće je da Allah kazni nekog čovjeka koji bez svoje krivice nije bio u prilici da upozna pravu vjeru, tj. Istinu.

Šta je to pokuđenost kažnjavanja bez objašnjenja?

Učenjaci islamske metodologije (*usula*), koji se bave preciziranjem šerijatskih pravnih normi na principima posebnih zakona, koriste se terminom قبح عقاب بلا بيان, tj. pokuđenost kazne prije objašnjenja. Taj termin daje do znanja da je nemoguće da Allah kazni prije negoli nešto objasni i tvrde kako se citiranim ajetom može potvrditi ovaj racionalni sud. Nema potrebe objašnjavati da je riječ o još jednom slučaju koji ulazi u okvir izreke: “Što šerijat presudi, razum prihvata.”

Slučaj hazreti Džafer es-Sadika i Hišama

Hišam bin Hikam bijaše mladi i oštroumni učenik imama Sadika, a. s. Imam je prema njemu iskazivao izvanredno uvažavanje. To je poštovanje bilo povodom da se kod nekih učenika probudi zavidnost ili u najmanju ruku da se postavi pitanje Imamu za povod njegova takvog odnosa. Imam, nakon što mu je prigovoreno, rekao je:

“On se odlikuje nečim što niko od vas nema, a to je da on uvijek u raspravama istinu dokazuje istinitim argumentima, a neistinu, također, pobija istinitim argumentima. Međutim, za vas nije bitno čime dokazujete istinu ili na koji način odbijate laž. Ponekad se služite neispravnim argumentima da biste dokazali istinu.”

Zaista, logički gledano, kakve je koristi čovječanstvu od ovakvog postupka; istina je zaživjela, ali je naspram nje i neistini i zabludi podaren život, ili kakve koristi pobijati zabludu zabludom; u tome nema nikakva ploda jer je jedna zabluda poništena da bi na njeno mjesto bila postavljena nova.

Šta je nevjerstvo?

Sušтина kufra ogleда se u inadu i želji za pokrivanjem istine. Važno je primjetiti odmah na početku da je pokrivanje nečег, tačnije rečeno, istine, moguće i ima smisla tek u slučaju kada je poznajemo. Stoga, oni ljudi koji protiv istine ne vode rat, mogu biti nazvani muslimanima po fitretu (primordijalnoj naravi, tj. po svojoj izvornoj prirodi), premda u skladu sa zakonskim regulativama ne ulaze u krug onih koji se legitimno smatraju pripadnicima Islama tako da propisi koji se odnose na muslimane za njih ne važe. Naprimjer, bez obzira na ovaj suštinski, unutarњи pogled o pripadnosti istinitoj vjeri, oni, ipak, u skladu sa zakonskim regulativama, nemaju prava da ožene muslimanku, ne mogu se kopati u muslimanskim mezarjima, ali gledano sa aspekta zakona Kreacije, ne spadaju u kategoriju stvarnih nevjernika.

Opozicija Islama i nevjerstva

U logici se opozicija dijeli na četiri vrste:

1. Opozicija dva oprečna pojma, poput opozicije crnila i bjelila, koji su dvije egzistencijalne činjenice i nije ih moguće skupiti na jednoj tački u isto vrijeme.
2. Opozicija dva isključujuća pojma, koji su poput opozicije bitka i nebitka, egzistencije i ništavila. U ovom odnosu jedno je ono što postoji, a drugog nema.

Trenutno nije bitno objašnjenje preostale dvije vrste opozicije tako da ih nećemo ni spominjati. Opozicija Islama i nevjerstva spada u prvu vrstu, tačnije rečeno, u opoziciju dva oprečna pojma, ili dvije postojeće stvari koje se ne skupljaju na jednoj tački. Važno je naglasiti da nije riječ o opoziciji dva isključujuća pojma ili opoziciji negacije i afirmacije, gdje postojanje bilo koje negira drugu tako da treća mogućnost ne dolazi u obzir. Usljed toga ne može se reći, ukoliko čovjek nije musliman, da je nužno nevjernik! Već ovdje postoji i treća mogućnost, a to je da ne bude musliman jer se nije deklarirao (zbog neupućenosti), a niti je nevjernik (jer nema inada u njemu, ne poriče istinu i prirodno joj se ne suprotstavlja).

Ibn-Sina upravo ovu temu objašnjava u svojoj knjizi *Naputaka (Išarat)*. On kaže da se ljudi po pitanju duhovnosti mogu podijeliti na tri vrste:

- a- grupa, zaljubljenika u Istinu, čvrsto vezanih za nju i spremnih da za istinu i život daju;
- b- grupa zakletih inadžija i neprijatelja Istine;¹

---

¹ Jedan primjer za ovakav tip ljudi nalazimo u savremeniku Poslanikovom, a.s., koji je odbio prihvatiti i složiti se sa Poslanikovim, s.a.v.s., riječima. Upitao ga je da li je to Božije naređenje ili je to po Poslanikovom nahođenju. Na što mu je Poslanik odgovorio da je riječ o Božijoj volji. Na ove riječi taj jadnik uputio je

c- umjerenjaci, oni koji nisu kao pripadnici prve grupe spremni da izgaraju radi istine, a niti su poput oponenta da bi joj se suprotstavljali, većina ljudi pripada ovoj trećoj skupini. To su ljudi koji Istinu nisu shvatili onakvom kakva jeste, i ukoliko bi im se iznijela, oni bi je prihvatili i ne bi se uzjogunili. A zatim kaže:

“I smatraj milost Allahovu širokom i ne drži je ograničenom na određenu skupinu.”

Upravo ovo objašnjava i merhum Mulla Sadra oslanjajući se na kur'anske ajete:

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ

*Vas će tri tri vrste biti: oni srećni – ko su srećni?, i oni nesrećni – ko su nesrećni? i oni prvi – uvijek prvi!*¹

Kur'an one koji su bliski smatra malobrojnim iz prve i posljednje grupe, a družinu desnih mnogobrojnim od prijašnjih i sadašnjih, a kao rezultat družinu lijevih smatra ograničenim brojem od prvih i posljednjih. **U skladu s ovim ajetima patnja koja će snaći inadžije, za koje se kaže da su kafiri, odnosi se na malobrojniju skupinu.**

---

dovu: “Bože, ukoliko je to istina, spusti kamenu kišu na nas.” Poslanik se pridružio dovi i rekao: “Amin, Bože.” Nakon toga doletio je kamen i prošao kroz glavu tog čovjeka, usmrтивši ga na mjestu. U jednom se rivajetu kaže za ovu vrstu ljudi da su do te mjere protivnici istine da će i nakon Sudnjega dana, na kojem će biti kažnjeni Džehennemom, ipak ostati neprijateljima Istine. Budući da su u Džehennemu, iznenada će osjetiti ugodni povjetarac. Upitat će: “Šta to bi, odakle ovaj vjetar?” Bit će im rečeno da to dolazi Poslanik, a.s., da ih obide. Oni će reći: “Ne, ne želimo da ga vidimo niti želimo bilo šta od njega.” Dakle, ovi ljudi nikada neće prihvatiti istinu. Njihov je broj, također, mali kao i kod prve grupe.

¹*El-Vakia:7-10.*

Razlika između Islama i imana

Riječ Islam jeste infinitiv oblika *if'al*-افعال, a riječ teslim također je infinitiv, ali oblika taf'il-تفعيل, i oba, bez obzira na formalnu razliku, imaju isto značenje, a to je: da čovjek prema drugoj osobi ili prema nečemu bude u takvom odnosu da mu se nikad ne suprostavlja. Na ovo značenje ukazuje i sljedeći ajet:

بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

A nije tako! Onoga ko se bude predao licem Allahu i uz to dobra djela činio, toga čeka nagrada kod Gospodara njegova; takvi se neće ničega bojati i ni za čim neće tugovati.¹

Racionalno predavanje i dobro djelo jedne osobe biva povodom da mu Allah da nagradu, ili da kažemo da je nagrada uvjetovana dvjema stvarima:

- a- srčana i racionalna vjera;
- b- fizička i vanjska praksa.

Šta je vedžh (lice, prednja strana)?

Lice svake stvari jeste ono što tu stvar predstavlja i predočava drugim stvarima. Dakle, stvar se licem nalazi naspram čovjeka koji stoji ispred nje. Međutim, s obzirom da Allah, dž. š., obuhvata sve i da za Njega nema razlike niti važe orijentiri koje razumijemo iz riječi prednje i zadnje strane, iz tog razloga lice čovjeka ovdje ima značenje osobine predanosti i prihvatanja svake sudbine koja je određena od Allaha, uključujući sudbinu stvaranja poput *kada'* i *kadera* - ili šerijatsku

---

¹ El-Bekara: 112.

regulativu poput naredbe i zabrane. Na osnovu ovog može se reći da je različit stepen predavanja kada su u pitanju teškoće i problemi prema njihovoj težini i intezitetu. Tako, osoba koja je na teškim ispitima i zahtjevnim obavezama pokazala strpljivost i predanost posjeduje jači i kvalitetniji Islam u odnosu na osobu koja se pokaže strpljivom na manje teškim iskušenjima.

STUPNJEVI ISLAMA

Shodno eksplicitnom kur'anskom tekstu Islam ima razne i različite razine i stepene. Ovdje ćemo se pozabaviti nekim od njih.

1. Vanjsko prihvatanje – تسليم ظاهري

Prvi stepen jeste formalni pristup koji se postiže izgovaranjem šhadeta i prihvatanjem naredbi i zabrana; na taj se način ulazi u krug muslimana bilo da su vjerske činjenice prihvaćene srcem ili ne. Četrnaesti ajet, sure *Hudžurat* svjedoči nam:

قالت الاعراب آمنا قل لم تؤمنوا و لكن قولوا اسلمنا و لما يدخل الايمان
في قلوبكم

Beduini govore: Mi vjerujemo. Reci: Vi ne vjerujete, već recite, mi se pokoravamo, ali još nije vjera u srca vaša ušla.

Ukoliko se srce poistovjeti s onim što jezik tvrdi, u tom slučaju prihvatanje predstavlja prvi stepen imana, a ono što proizlazi iz ovog imana jeste praktično obavljanje i postupanje u skladu s većim dijelom islamskih propisa.

2. Islam nakon imana

Kur'an nas dalje upozna je s kvalitetnijim načinom predavanja Allahu, a koji slijedi nakon prvog stepena imana. Na ovaj vid predavanja nailazimo u 208. ajetu sure Bekare:

يا ايهاالذين آمنوا ادخلوا في السلم كافة

O vjernici, uđite u potpunosti u Islam.

Subjekti obraćanja ovog ajeta jesu vjernici, premda im se naređuje da uđu u Islam. Ukoliko Islam, u koji se ovim ajetom pozivaju, ne bi bio bolji od imana na osnovu kojeg su prozvani vjericima, ovakva bi vrsta obraćanja bila besmislena. Zbilja ove razine Islama koja slijedi nakon primarnog imana različita je od Islama prije stjecanja imana.

3. Iman nakon Islama

Zatim, nakon ovog stupnja Islama postoji i drugi jači stupanj imana. On se ogleda u podrobnom uvjerenju u svu vjersku zbilju i propise. U petnaestom ajetu sure *El-Hudžurat* čitamo:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

Pravi vjernici jesu samo oni koji u Allaha i Poslanika Njegova vjeruju, i poslije više ne sumnjaju i bore se na Allahovu putu imecima svojim i životima svojim. Oni su iskreni.

Također, na drugom mjestu upućuje se poziv vjericima:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

O vjernici, hoćete li da vam ukažem na trgovinu koja će vas spasiti patnje nenasnosne? U Allaha i Poslanika Njegova vjerujte i imecima svojim i životima svojim na Allahovu se putu borite; to vam je, da znate, bolje.¹

Ovaj ajet poziva vjernike iman. Izrazito je jasno da je drugi iman različit od prvog imana, i po stepenu je iznad njega jer u suprotnom ne bi imalo smisla pozivati vjernike u istu vjeru; takav bi poziv spadao pod kategoriju *stjecanje stečenog*, što je sa logičkoga gledišta nemoguće.

4. Treći stepen Islama

Riječ je o Islamu koji nužno proizlazi iz drugog stepena imana. Kada se čovjekova duša adaptira na spomenuti iman i karakter mu se moralno poistovjeti sa njim, sila koja čovjeka tjera na neposlušnost padne pod utjecaj toga imana i na taj način biva savladana i ukroćena.

Jednom riječju, one sile koje su usmjerene ka ovosvjetskim strastima i prolaznim i nepostojanim ukrasima bivaju ukroćene od strane duše koja s lakoćom kontrolira njihovu poročnost i sprečava neposlušnost. Ovdje dolazi do izražaja smisao hadisa:

— عبدالله كانك تراه فانك ان لم تكن تراه فانه يراك

“Čini ibadet Allahu kao da Ga vidiš, jer zaista, iako Ga ti ne vidiš, On tebe vidi.”

Kada se čovjek pomiri s ovom činjenicom, tada u njemu nema snage koja se može ponijeti neposlušno ili biti nezadovoljna određenjem Allahovim, već se cijelim bićem prostire predanost Uzvišenoj Istini. Upravo u sljedećem ajetu ukazuje se na ovaj stepen imana, kada Allah kaže:

---

¹ *Es-Saff: 10-11.*

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي
أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

I tako mi Gospodara tvoga, oni neće biti vjernici dok za sudiju u sporovima međusobnim tebe ne prihvate i da onda, zbog presude tvoje, u dušama svojim nimalo tegobe ne osjete i dok se sasvim ne pokore.¹

Rezultat ovog Islama jeste treći stepen imana na koji ukazuju sljedeći ajeti:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ
مُعْرَضُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِلرَّكَاةِ قَاعِلُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزُوجِهِمْ حَافِظُونَ

Spašeni su vjernici, oni koji su u namazima svojim skrušeni, oni koji se klone besmislica, oni koji praktikiraju zekat i koji stidna mjesta svoja čuvaju,² kao i ajet:

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمَ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

I kada mu Gospodar reče: Pokori se, on reče: Ja sam pokoran Gospodaru svjetova.

Saobrazno rečenom, čestit ahlak koji podrazumijeva stanja zadovoljstva, pokoravanja i trgovine s Allahom kao i strpljivosti sa svim onim što se dešava Allahovom voljom, skromnost u htijenju (*zuhd* u islamskom značenju), bogobožnost, ljubav i mržnja u ime Allahova zadovoljstva, sve su to neizostavni elementi ove razine imana.

5. Četvrti stepen Islama

Ova razina proizlazi iz trećeg stepena imana. Dok se čovjek nalazio na prijašnjem stepenu, njegovo je stanje spram

---

¹ An-Nisa: 65.

² Mu'minun: 1-5.

Gospodara bilo slično stanju posjedovanog roba naspram svoga vlasnika. Dakle, cijelo je vrijeme bio u stanju izvršavanja svojih ropskih obaveza, a ropstvo je odgovaralo upravo kvaliteti razine na kojoj se nalazi njegovo pokoravanje. Da bi nam postala jasna ova razina Islama, objasniti ćemo vrste vlasništva.

Vrste vlasništva:

- ugovoreno ili relativno,
- stvarno ili inherentno.

Relativno ili konvencionalno vlasništvo jeste posjedovanje koje je ustaljeno u društvima, i zbilja mu je na nivou ugovorenih regulativa, sa čijim gašenjem, prestankom i samo vlasništvo nestaje jer, osim vlasnika i roba, nemamo zbilju koja bi se zvala imovinom. U ovoj vrsti vlasništva rob je neovisno biće koje egzistira izvan vlasnika i njegovo pripisivanje vlasniku temelji se na osnovu ugovora i pravila koja vladaju u društvu, i upravo, kao što smo rekli, gašenjem pravila ili društva gasi se i taj odnos.

Međutim, istinsko vlasništvo nije takvo. Osnovni faktor prepoznavanja ogleda se u tome da rob ni na koji način nije odvojen od svoga vlasnika, ni po biti, ni po pridjevu, a ni u praktičnom pogledu. Allahovo posjedovanje stvorenog svijeta jeste upravo ove naravi. Ukoliko se vjernik nađe na ovoj razini imana i Islama, bit će obuhvaćen pažnjom Allahovom i tada će moći shvatiti smisao praktičnog i teorijskog značenja ovog vlasništva. Tada će shvatiti da imetak pripada samo Allahu i da ne postoji ništa čemu se može pripisati atribut vlasnika, osim ako se to posjedovanje ne odobri Allahovom voljom. Zato, takav vjernik u sistemu stvorenog ne vidi gospodara osim Njega. U svakom slučaju ovo je osvedočenje poklon Allahov i odraz Njegove dobrote, dok ljudsko htijenje,

samo po sebi, za njegovim stjecanjem ne igra nikakvu ulogu. Ajet u Kur'anu koji nam prenosi obraćanje Ibrahima, a. s., Uzvišenom Allahu pokazuje nam upravo ovu istinu. Naime, on se u starosti na ovaj način obraća i traži od Allaha, mada je on, kako smo istakli, bio na prijašnjoj razini imana i Islama kada je Allah, dž. š., od njega tražio da se pokori, a on dao odgovor: *Ja sam pokoran Gospodaru svjetova.*

Dakle, razina Islama ovog stepena bolja je od Islama prijašnjih stepeni, a nalazi se izvan ljudskih moći i tiče se Allahove volje i htjenja. Zato Ibrahim, a. s., kaže i *oprosti nam*, u ajetu:

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِن دُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

*Gospodaru naš, učini nas dvojicu Tebi odanim, i porod naš nek bude odan Tebi, i pokaži nam obrede naše i oprosti nam, jer doista Ti primaš pokajanja i samilostan si.*¹

6. Četvrti stepen imana

Četvrti stepen imana odgovara stepenu Islama iz kojeg proizlazi sadržaj 62. ajeta sure *Junus*:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Znajte, doista nema nikakva straha i uopće nisu tužni Allahovi ugodnici, oni koji vjeruju i bogobožni su.

Vjernici spomenuti u ovom ajetu stigli su do te razine uvjerenosti da pored Allaha ni jednom biću ne pripisuju neovisnost, i ni jednom uzroku posljedicu, a da to ne smatraju da je Allahovom voljom. Kada ovo uvjerenje bude čvrsto u

---

¹ *El-Bekara: 128.*

Allahovu robu, nikakva nesreća i strašan događaj ne mogu ga potresti ili uznemiriti, i nema straha ni pred kakvom eventualnom opasnošću. Naime, tuga jeste stanje koje nastupa zbog gubljenja imetka, a strah se u čovjeku javlja kada se osjeti nesigurnim od nepoželjnih događaja; međutim, kada čovjek zna da nema vlasništva ni nad čim i kada zna da svi događaji bivaju Allahovom naredbom, ne preostaje razlog za tugu ili strah. Zato se u Kur'anu kaže:

لا خوف عليهم و لا هم يحزنون

Za njih nema bojazni niti se trebaju plašiti.

Primjer iz života

Merhum Hadždži Mirza Dževad-aga Meleki Tabrizi bio je od istaknutih arifa i jedan od učitelja irfana Imamu Homeiniju. Imao je čestitog osamnaestogodišnjeg sina. Na praznik Wilayeta 18. zul-hidžeta, *I'de Qadir Khom*, imao je punu kuću gostiju. Njegov sin usluživao ih je. Iznenada, noseći nešto, u dvorištu mu se noga poklizne na stepeniku, udara glavom od fontanu i na licu mjesta umire. Voda fontane pomiješa se sa bojom krvi. Žene, vidjevši šta se dogodilo, počinju vrištati. Mirza Tabrizi dolazi u dvorište vidjeti šta se dogodilo i ugledavši svog sina kako leži mrtav s glavom uronjenom u fontanu, smiruje žene i vraća se gostima. Ljudi su pitali, šta se dogodilo, aga? Reče im:

“Dobro je bilo, dobro. Mevla Ali dao nam je praznični poklon.”

Ništa više nije u vezi s tim rekao i s potpunom smirenošću sjedio je sa svojim gostima koji su ručali. Kada su htjeli otići nekolicini od njih dao je znak da ostanu jer ima sa

njima posla. Tek im je tada ispričao šta se dogodilo, nakon čega mu oni pomogoše da opremi sina za dženazu.

Ovo je primjer potpune predanosti Gospodaru svjetova, u kojoj se sve smatra Njegovim apsolutnim vlasništvom. Također, i sam Imam Homeini, r. a., kada se dogodio šehadet njegova sina merhuma Ajatollah Mustafe Homeinija, zadovoljio se ovom rečenicom:

“Ovaj događaj od skrivenih je dobrota Allahovih.”

Zaključak do kojeg dolazimo jeste sljedeći: i Islam i iman jesu zbilje koje, filozofski rečeno, privlače i imaju svoje različite razine i stepene, koji počinju vanjskim izjašnjavanjem pa sve do mjesta uvjerenja (*jekina*) da je samo Allahova Zbilja, zbiljna.

Islam i iman jesu poput svjetlosti i različitih intenziteta koja se kreće od jedne wolte, pa do svjetlosti, jače od Sunčeve. I ona slaba svjetlost svjeće jeste svjetlo, kao i Sunčeva svjetlost, koja svakodnevno osvjetljava i zagrijava meridijane širom Zemlje. Ali, između ove dvije svjetlosti i njihovih efekata postoji razlika i udaljenost kao od Zemlje pa do najudaljenijih nedosegnutih nebeskih granica.

Vjernik se, na isti ovaj način, kreće od onoga koji samo jezikom izriče šehadet i zadovoljava time, do one osobe koja se toliko kretala da je Džibril donosilac objave Allahove u noći Mi'radža rekao:

لو دنوت انملة لاحترقت

Kada bih nastavio još nokat dalje, izgorio bih.

I svako u mjeri svoje agilnosti i stepena do kojeg uspije očistiti svoju vanjštinu i nutrinu, u tom će se omjeru okoristiti zbiljom Islama i imana.

Zbilja, Islam je spjevao najljepšu poemu bitisanja za čovječanstvo, i pozvao je čovjeka na nešto još uzvišenje, u

dvor spoznaje svijeta. Nažalost, mi smo zanemarili ovu blagodat Allahovu. Trebamo se truditi da u okrilju promišljanja, zalaganja i razumijevanja Islama iščupamo sebe s ove prašnjave staze i stupimo na put vječnosti te tako krenemo ka duhovnim horizontima.

Ibrahim, a. s., utemeljitelj Islama

Po kur'anskom stavu prvi čovjek koji je imenom Islam prozvao uvu školu i koji je svoje sljedbenike zvao muslimanima jeste Ibrahim, a. s.:

مَلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ

...vjera pretka vašeg Ibrahima, on vas je prije nazvao muslimanima.¹

Zbog toga što je Ibrahimovo, a. s., pravo nad muslimanima veće nego što ga mi zamišljamo, ukazat ćemo na neke od njegovih usluga.

- 1) izbor imena Islam za vjeru i naziva muslimani za sljedbenike Islama;
- 2) udaranje temelja kući jednoboštva i kible muslimana:

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

I kada su temelje hrama podizali, Ibrahim i Ismail govorili su: Gospodaru naš, primi od nas, jer Ti, uistinu, sve čuješ i sve znaš;²

- 3) traženje od Allaha, dž. š., da pošalje našega Poslanika, a.s.,:

---

¹ El-Hadždž: 78.

² El-Bekara: 127.

*Gospodaru naš, pošalji im Poslanika, jednog od njih, koji će im ajete Tvoje kazivati i Knjizi ih i mudrosti učiti i očistiti ih, jer Ti si uistinu silan i mudar;*¹

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

(Allame Tabatabai u tefsiru *El-Mizan*, u komentaru ovog ajeta citira hadis Poslanika, sallallahu alejhi we alihi, gdje kaže:

انا دعوه ابراهيم

“Ja sam primljena dova Ibrahimova.”

Koliko je samo mjesto čovjeka kod Allaha, dž. š., da na njegovu dovu može poslati ličnost poput Muhammeda, s. a. v. a., koji je milost svim svjetovima.);

4) Utemeljenje Ka'be:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

*Prvi hram za ljude jeste onaj sagrađen u Mekki, blagoslovljen je on i uputa svjetovima.*²

---

¹ *El-Bekara: 129.*

² *Ali-Imran:96.*

TEORIJSKI I PRAKTIČNI ZAKONI ISLAMA (USUL I FURU')

Islam, poput svega sastavljenog od dijelova, predstavlja cjelinu sastavljenu od tri osnovna stuba:

1. akaid (uvjerenje),
2. ahlak (moralne norme)
3. i ahkam (propisi) od kojih na prirodan način neki čine osnov i korijen vjere.

A drugi su poput grana ove škole i plemenitog stabla. Terminološke osnove ili teorijska načela nazivaju se usul, a ogranci, tj. praktični zakoni: furu'.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

Zar ne vidiš kako Allah navodi primjer lijepa je riječ kao lijepo drvo, korijen mu čvrsto u zemlji, a grane prema nebu, ono plod svoj daje u svako doba koje Gospodar njegov odredi, a Allah ljudima navodi primjere da bi pouku primili.¹

Islam je upravo poput lijepog drveta punog plodova koje ima korijene duboko uvriježene u prirodi ljudi i sistemu stvaranja, a svoje grane raširilo je i nadvilo nad nebom djela i ahlaka. Kad god Gospodar želi, ono daje plodove stvorenjima. Karavan čovječanstva na svom putu prema cilju uvijek se koristi tim plodovima.

Islamska načela odgovaraju našoj prirodi

U Kur'anu se na početku sure *Bekare* iznosi veoma lijepa diskusija o tome da su načela vjere Islama prirodna. U sklopu diskusije spominju se atributi koji opisuju stanje racionalne i prirodne bogobožnosti precizirajući da takav čovjek nosi sljedeća obilježja:

- 1- vjerovanje u gajb (nevidljivi svijet);
- 2- čuvanje namaza (nije riječ o pukom obavljanju);
- 3- udjeljivanje iz onoga čime ih je Allah opskrbio;
- 4- vjerovanje u ono što je objavljeno poslanicima;
- 5- uvjerenje u Drugi svijet i Sudnji dan.

Kur'an pojašnjava da osobe sa ovim karakteristikama u sebi imaju priliku da se koriste uputom Allahovom:

اولئك على هدى من ربهم و اولئك هم المفلحون

Oni su u uputi Allahovoj i oni su ti koji su spašeni.²

---

¹ Ibrahim: 24,25.

² Al-Beqara: 5.

U skladu sa Kur'anskim stavom, oni, zbog posjedovanja spomenutih karakteristika, ulaze pod utjecaj njegove upute:

ذلك الكتاب لا ريب فيه هدى للمتقين

Ova knjiga, u koju nema nikakve sumnje, upustvo je za bogobojazne.

Na osnovu ovoga možemo zaključiti da se kur'anska uputa razlikuje od upute na osnovu koje su oni opisani da imaju predispozicije da se koriste kur'anskom uputom. Drugim riječima, oni su zavrijedili kur'ansku uputu jer su posjedovali te atribute i na taj način došli do još bolje upute. A ono što ih je oplemenilo jeste nepatvorena priroda koju je Allah usadio u svakom čovjeku. Upravo zbog ovog razloga vjernici imaju dvije upute:

- uputu zahvaljujući kojoj postaju bogobojazni; to je racionalna i fitretska bogobojaznost;
- uputu koja proizlazi iz prve; do nje se dolazi putem Kur'ana.

Pitanje o fitretu

Pitanje: Zbog čega je fitret kod nekoga zdrav i očuvan, a kod nekog nije takav? Da li je takvom stanju uzrok nasljednost, okruženje ili nešto drugo?

Odgovor: Svaki od nabrojanih uzroka mogu djelovati i biti utjecajni do određene mjere, ali i pored toga oni nisu potpuni uzroci. Ustvari, čovjekov izbor i sloboda volje predstavljaju potpuni uzrok konačnom stanju u kojem se nalazi njegov fitret. Usljed toga, i pored mogućnosti da fitret bude bolestan, svakako ga je moguće izliječiti.

Neminovno je da svaka osoba prirodno shvata sljedeće činjenice:

- a. ja sam biće u čijoj je biti ovisnost od svoga Uzroka;
- b. zadovoljenje mojih potreba treba biti od nečega ili nekoga ko se nalazi izvan mene;
- c. shodno zakonu istovjetnosti, sva bića koja su poput mene, sudjeluju u ovoj mojoj karakteristici;
- d. cijeli lanac mogućih/kontingentnih bića jeste ovisan od jednog samoopstojećeg i neovisnog Bića koje se nalazi na početku ovog lanca i namiruje njegove potrebe.

Kada čovjek zdravog duha i razuma uvidi postojanje i povjeruje u ‘skriveno’ Biće, logičkim slijedom dolazi do zaključka da to Biće ima u vidu i najsitnije potrebe stvorenja i svakom od njih daje instrumente i sredstva za stizanje do svojih potreba i to na takav kompletan i temeljit način kao da je svako biće jedino i kao da osim njega drugog nema, pa se postavlja pitanje kako može zanemariti uputu svojih robova ka onom što je iznad dosega njihovih razuma i kako je moguće da im ne ukaže na put spasenja od djela i morala koji uništavaju svrhu zbog koje je čovjek stvoren?

Postavljanje ovih pitanja za sobom povlači niz drugih, novih, čime se dolazi do tevhida (jednoboštva), nubuvveta (vjerovanja u poslanstvo) i me'ada (vjerovanja u proživljenje), koji igraju temeljnu ulogu u vjeri. Tada čovjek sebe obavezuje na poniznost prema Vrhovnom Biću, jer zna da je On njegov stvoritelj i gospodar, ne samo njemu već i cijeloj Kreaciji. U tom stanju kreće stazom s nadom stizanja do Njega, a za izvršenje naredbi koristi se svim svojim kapacitetima i energijom, od imetka, dostojanstva i znanja; sve to ulaže na putu oživljenja misli, kulture i upute, a to je zapravo održavanje namaza i dijeljenje imetka. Prva obaveza tiče se racionalnih pitanja a drugi dio brine se za privredna pitanja. U svakom slučaju taj namaz i udjeljivanje jesu produkt zdrave čovjekove primordijalne naravi (fitreta), koji

su povodom da čovjek zavrijedi da bude obuhvaćen kur'anskom uputom. S obzirom na to, kur'anski je stav da je nužnost postojanja poslanika u ljudskom društvu racionalna nužnost. Ovu nam se istina otkriva ajetima sure *Ali-Imran* (190.-195.). Postaje nam jasno da su islamska načela i temelji izričito racionalne prirode koje je moguće ostvariti samo zdravom, nepatvorenom čovjekovom prirodom. Dvadesetsedmi ajet sure *Ibrahim* ukazuje upravo na ovu činjenicu.

يُنَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

Učvrstit će Allah one koji vjeruju postojanom riječju (čvrstom vjerom), i na ovom i na drugom svijetu.

Također, časni ajet ukazuje na ovu temu: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ

O vjernici, vjerujte Allaha i vjerujte Njegova poslanika.

Prvi iman kojim nas ajet oslovljava jeste upravo **iman fitreta**, a drugi je **zakonodavni iman** koji se stječe Allahovom Knjigom i sunnetom Poslanika.

Ova je tema najbolji pokazatelj tijesne veze koja postoji između razuma i objave, a koja je recipročne naravi, što znači da i Objava čini usluge razumu, a s druge strane i razum čini usluge Objavi. U svakom slučaju, razum priznaje svoju nedostatnost komentiranja cijele egzistencije u čemu ima potrebu za vodičem. A vodič, to je Nebeska objava i Vijesti iz skrivenog, koji uzimaju razum za ruku i upoznaju ga sa egzistencijom. Jasno je da islamska načela imaju i svoje grane koje bivaju objašnjene dolaskom Objave. Svaki je musliman obavezan spoznati i teorijske i praktične principe. Zato Ibn-Sina, muslimanski filozof, kaže da razum shvata vjerska načela, tj. univerzalije, ali za shavatanje pojedinosti i

međusobnih veza između osnova i ogranaka ima potrebu za objavom.

OSNOVNA NAČELA VJERE

- a- *Tevhid* – uvjerenje u upravljanje Jednoga i u stvaranju i u Gospodarstvu i u robovanju. Dakle, jedan musliman mora znati da je i Stvoritelj svega Jedan, da je upravljanje u moći Jednoga i da svoje robovanje ili bogoštovlje posveti iskreno samo Njemu.
- b- *Nubuvvet* – poslanstvo ili vjera u slanje odabranih i bezgriješnih robova, čistih od bilo kakva grijeha i posrtaja od Gospodara, radi upute i vođenja ljudi. Prvi je od njih Adem, alejhis-selam, a posljednji Muhammed, sallallahu alejhi ve alihi.

c- *Me'ad* – proživljenje ili uvjerenje u Sudnji dan, kada će svi ljudi morati polagati račune za svoja djela i nedjela i za to biti nagrađeni ili kažnjeni te na taj način biti svjedocima suđenja svoga Gospodara.

Napomena. Pitanje *'adla* – pravde, koje je od bitnih načela u dž'a'ferijskom mezhebu, a koje proizlazi iz načela tevhida, neki ili ne prihvataju ili ga komentiraju na drugi način; isto je i s imametom, koji proistječe iz nubuvveta.

Veza načela i ogranaka

Jasno je da između ova dva pojma – teorijskih i praktičnih zakona – postoji logična veza. Ukoliko ogranke preciznije istražimo, uvidjet ćemo da imaju isti cilj koji je zacrtan i ka kojem se kreću i načela. Drugim riječima, ogranci vjere nisu ništa drugo do odsjaj i praktično ozbiljenje ciljeva načela. Zato, uz malu analizu, svi ogranci vraćaju se svojim načelima i ako proširimo načela, ono što će nastati jesu ogranci:

اننى انا الله لا اله الا انا فاعبدنى

Zaista Ja, Ja sam Allah, nema osim Mene božanstva, pa obožavaj Mene.¹

Najosnovnije načelo u Islamu jeste tevhid. To je nepokolebljivo vjerovanje da se upravljanje Kreacijom odvija providenjem Jednoga Apsoluta. Ukoliko odlučimo pažljivo razmisliti o ovoj činjenici, vidjet ćemo da su, ustvari, svi ogranci praktično i istovjetno ozbiljenje upravo ovog načela. Da bi tema postala jasnija obradimo nekoliko ogranaka.

---

¹ *Ta-ha: 14.*

Zikr

Kur'an kaže: اقم الصلوة لذكرى *Obavljaj namaz radi sjećanja na Mene.*¹

Kako to da namaz može u čovjeku ostvariti sjećanje na Allaha?

Kur'an odgovara:

ان الصلوة تنهى عن الفحشاء و المنكر و لذكر الله اكبر

*Zaista namaz odvraća od razvrata i pokuđenog, a sjećanje na Allaha jeste veće.*²

Dakle, zbilja i priroda namaza jeste da čovjeka odvrati od grijeha i zaprljanosti, što je mali efekt namaza, a veći je sjećanje na Allaha. Dakle, namaz biva povodom da u čovjeku zaživi sjećanje na Allaha, a da sve ostalo bude zaboravljeno. Kur'an kaže:

الذين آمنوا و تطمئن قلوبهم بذكر الله, ألا بذكر الله تطمئن القلوب

*Oni koji vjeruju smire im se srca sjećanjem na Allaha; znajte da se sjećanjem na Allaha smiruju srca.*³

U vrijeme zikra nastupa smirenje i sigurnost, a iz srca odlazi nemir i nesigurnost. Na drugom se mjestu kaže:

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً

*O ti, dušo smirena, vrati se Gospodaru svome Njime zadovoljna i On je tobom zadovoljan.*⁴

Jednostavno rečeno, sada kada si se smirila vrati se svome Gospodaru, jer ostvarila si svrhu Njegova stvaranja. U ovim primjerima možemo uočiti tevhid i spomenute primjere vratiti

---

¹ Ta-ha: 14.

² El-Ankebut: 45.

³ R'ad: 28.

⁴ El-Fedžr: 27, 28.

i dovesti u vezu upravo sa tim načelom. Dakle, između načela i ogranaka postoji jedna sasvim logična veza zbog koje je ih nemoguće odvojiti jedno od drugoga. Negiranje bilo kojeg od njih računa se negiranjem cjeline. Usljed toga, Kur'an kaže:

Oni koji u Allaha i poslanike Njegove ne vjeruju i žele da između Allaha i poslanika Njegovih naprave razliku i govore: U neke vjerujemo a u neke ne, želeći da zauzmu put između toga, oni su doista nevjernici, a Mi smo nevjernicima pripremili sramnu patnju.¹

Vidimo da Kur'an ne prihvata pravljenje razlike. Prihvatanje nekih a odbijanje drugih poslanika smatra negiranjem cijele institucije zvane nubuvvet, a ljude, koji to čine, naziva nevjernicima. Čak je i samom Poslaniku bilo naređeno da mora vjerovati u sve što mu se objavljuje:

أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ
رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ

Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegova i vjernici; svi vjeruju u Allaha i meleke Njegove i knjige Njegove i poslanike Njegove, mi ne izdvajamo ni jednog od poslanika Njegovih. I oni govore: Čujemo i pokoravamo se, oprosti nam, Gospodaru naš, tebi ćemo se vratiti.²

Osnovni razlog tome jeste činjenica da je sve poslanike izabrao Jedan, Moćni, i svi su odraz Njegova naređenja. Kao što je šejtan uvjeren u Allahovo stvaranje, Njegovo gospodarstvo i Sudnji dan, on je sebe smatrao neobaveznim na izvršavanje Allahovih naređenja, te je uvršten u red nevjernika. Tako će svaki čovjek, koji smatra sebe izuzetim

---

¹ En-Nisa: 150, 151.

² El-Beqare: 285.

da se povinuje bilo kojem naređenju i načelu, biti uvršten u redove nevjernika i poricatelja istine.

Mogućnost suprostavljeosti između načela i ogranka u praksi

Moguće je postaviti pitanje kako to da se ova dva pojma dovedu u stanje suprostavljeosti, zar je moguće da između načela i ogranka koje je Allah poslao radi upute čovječanstva postoji konflikt i to kada je među njima logična i racionalna veza. U vezi s ovim mora se reći: Ono što je sigurno jeste da mi živimo u svijetu čija suština jesu prevrati, sukobi, konflikti, kao što je evidentno da je i Islam spušten baš na ovaj materijalni svijet koji ima nabrojane karakteristike i na njemu nam ponuđen. S druge strane, kako Kur'an kaže, Ovaj je svijet mjesto ispita i svaki poslanik ima neprijatelja.

و ما ارسلنا من قبلك من رسول و لا نبي الا اذا تمنى القى الشيطان فى
أمنيته

Mi nismo prije tebe poslali nijednog poslanika niti vjerovjesnika a da šejtan nije u kazivanje i žudnju njegovu nešto ubacio.¹

Objašnjenje

Pojam temenna, spomenut u gornjem ajetu, znači planiranje i zamišljanje nečeg, mogućeg ili nemogućeg. Čežnja jednog siromaha je da se obogati, što je moguće, a može se desiti da neko čezne za vječnim životom na Ovom svijetu, što je nemoguće. Kada čovjek zamišlja sliku svoje čežnje u razumu, ta iluzorna predstava u kojoj čovjek uživa u

---

¹ El-Hadždž: 52.

ajetu se naziva *umnijjeh*.¹ Dakle, kada bi poslanici bili zaduženi svojim obavezama prilikom planiranja načina kojim će vršiti pozivanje i razmišljanja tako da postupaju da bi privukli ljudska srca, šejtan je kod ljudi ubacivao sumnje (*vesvese*), silnike je ljutio a smutljivce je potpaljivao da otežaju poslanicima misiju. Allah šejtanov napor čini bezuspješnim a trud poslanika isplativim. Kur'an to na lijep način formulira:

ليجعل ما يلقى الشيطان فتنة للذين في قلوبهم مرض و القاسية قلوبهم...

*Da bi učinio iskušenjem ono što je šejtan ubacio za one čija su srca bolesna, i one čija su srca surova.*²

Šta je bolest srca i koja su srca surova?

Bolest srca ogleda se u nedostatku postojanog razmišljanja. Dakle, to je neprihvatanje onog što je rezultat jasnih premisa i bivanje u stalnoj sumnji i paradoksu. Dok surovost srca znači biti u strahu i stisci, i to stanje biva povodom gušenja nježnih osjećaja. Poniznost, samilost i blagost gube se. Stoga je tako tvrdo srce tvrdoglavo kada je u pitanju prihvatanje Istine. **Bolesno srce jeste ono koje vrlo brzo predočava istinu, ali je vrlo sporo prihvata, a okrutno je srce sporo i u predočavanju i u prihvatanju istine.** Ova dva srca skupa sudjeluju u jednoj osobini i vrlo lahko padaju pod utjecaj šejtanovih nagovora (*vesvesa*).³ Kur'an, zatim, napominje da u svakom slučaju šejtanske vesvese nisu izvan kontrole Uzvišenog Allaha, već ih bit stvaranja iziskuje da bi na taj način ljudi bili iskušavani, a iskušenje je od općih pravila stvaranja. Upravo na temelju ove

---

¹ Tabatabai, *Al-Mizan*, Teheran: 1989, tom XIV, str. 390.

² *El-Hadždž*:53.

³ Tabatabai, *Al-Mizan*, Teheran: 1989, tom XIV, str. 392.

činjenice sretnik svojom voljom stiže do sreće, a nesretnik je sam odabrao da upadne u zamku propasti. Dakle, u praksi će musliman ponekad pasti u sukob i nedoumicu između načela i ogranka, vanjskog i unutarnjeg. Kur'an ukazuje na ovu činjenicu i daje do znanja da ima svoj pojavni karakter:

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيْمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Onoga koji zaniječe Allaha, nakon što je u Njega vjerovao, - osim ako bude na to primoran, a srce mu ostane čvrsto u vjeri - čeka Allahova kazna. One kojima se nevjerstvo bude mililo stići će srdžba Allahova i njih čeka patnja velika.¹

Ovaj je ajet objavljen u vezi sa grupom Poslanikovih, a. s., ashaba. U vrijeme kada je Poslanik, sallallahu alejhi we alihi, preselio iz Mekke u Medinu, jedna grupa muslimana dospjela je u ruke neprijatelja koji su ih ucijenili da pohvale njihove kipove, što su ovi praktično i prihvatili, što je bio put njihova spasenja iz ruku mušrika, mada su zbog toga bili postidjeni a i zabrinuti. Poslanik im je, nakon što su mu se bili obratili u vezi sa tim pitanjem, proučio ovaj ajet koji potvrđuje njihovo djelo.

Islam i rješavanje delikatnih situacija

Otuda što je Islam prirodna i racionalna vjera te pridaje punu važnost i razumu i ponašanju, a i emocijama te svaku od njih smatra lijepom i na svom mjestu, u slučaju sukoba nudi logično rješenje. Naprimjer, post u mjesecu ramazanu stroga je obaveza, čuvanje zdravlja također je bitno a putovanje je sastavni i neizostavni dio života. Ukoliko dođe do suočavanja

---

¹ En-Nahl: 106.

ovih triju činjenica u istom trenutku, šta da se čini? Kur'an kaže:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ

O vjernici! Propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili, i to neznan broj dana; a onome od vas koji bude bolestan ili na putu – isti broj drugih dana.¹

Ovdje Kur'an rješava i problem bolesnika i putnika, a u isto vrijeme sačuvao je obavezu posta s tim što je to ostavio da se naknadno obavi.

Sukob između jednoboštva i jedinstva ummeta

Kada se Musa, a. s., vratio sa brda Sinaj i vidio svoj narod kako obožava tele, upitao je brata: “Šta uradi sa mojim narednjem?” Bio mu je naredio da ostane s narodom, da ih poziva Pravom putu i da ne slijedi put smutljivaca. Musa se rasrdi vidjevši da obožavaju tele, oštro se obrati svome bratu, uhvativši ga za kosu i bradu. Harun, a. s., oslovio ga je: “O sine majke moje”, ne bi li ga na taj način smekšao i umirio, i rekao mu:

Da sam se više opirao, jedna grupa ne bi slušala, a druga bi im se suprostavila, što bi uzrokovalo razdvajanje i smutnju, a ti si naredio da među njima izmirujem. Da sam ovako postupio, to bi bio dobar povod izazivanja smutnje.

Kur'an kaže:

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ لِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

---

¹El-Bekara:183.

“Gospodaru moj,” zamoli Musa “oprosti meni i bratu mome i učini da budemo pod okriljem Tvoje milosti, Ti si od milostivih najmilostiviji!” (Al-A'raf, 151)

Vidimo da nam Kur'an daje do znanja kolika je vrijednost uvažavanja principa važnog i prioritetnijeg, ukazivanjem da je Musa, alejhis-selam, prihvatio izgovor svoga brata, što predstavlja racionalnu osnovu stabilnosti, a samim tim Islamu poklanja radost i čini ga vječnim.

U knjizi *Islam i zahtjevnost vremena* upravo se ovom ljepotom rješavaju problemi. Dakle, i pored toga što ima čvrsta i nepromjenjiva načela, sistem zakonodavstva veoma je fleksibilan, što je svojstveno samo Islamu, te stoga nikada ne dolazi u situaciju da ne može ponuditi odgovor. U jednom se hadisu kaže:

“Ono što je Muhammed, s. a. v. a., dozvolio, to je dozvoljeno do Sudnjeg dana, a ono što je zabranio, to je zabranjeno do Sudnjeg dana.”

Imajući u vidu riječi ovoga hadisa i s druge strane znajući da živimo u svijetu koji je podložan promjenama i razvoju, kao i da je od vremena kada su ove riječi izgovorene prošlo četrnaest stoljeća, ukoliko ne poznajemo stvarnost, mogli bismo doći do zaključka da se moramo odlučiti, ili Islam ili napredak.

U namjeri da odgovorimo zahtjevima vremena u kojem živimo pomislit ćemo da se moramo odlučiti između ove dvije, na prvi pogled, nepomirive stvari. Međutim, jedan od najboljih odgovora na ovo pitanje ponuđen je u knjizi *Islam i zahtjevi vremena*. Autor ove knjige Mutahari objašnjava da nisu ni svi islamski zakoni nepromjenjivi, kao što ni sve stvari na svijetu nisu promjenjive. **Ono što je izvjesno jeste da su principi stalni i nepromjenjivi, a njihovi su ogranci, pak, podložni izmjenama.** Islam prihvata mogućnost da dođe do

sukoba između ogranaka, tj. praktičnih propisa s onim što vrijeme iziskuje. Kada se dođe u takvu situaciju, žrtvuje se grana ali se čuva stablo, tj. temelj Islama. Ovo u svakom slučaju ne znači da je svako sposoban da u datoj situaciji izmjeni propis onako kako je njemu volja, već da bi sve odgovaralo islamskom pravnom sistemu, postoji potreba za stalno prisutnim učenjacima, poznavateljima vjere, čija će dužnost biti rješavanje ovih pitanja.

Svi vjernici ne trebaju ići u boj. Nek se po nekoliko njih iz svake zajednice potrudi da se duboko upute u vjerske nauke i neka opominju narod svoj da mu se vrate, da bi se Allaha pobojali.¹

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

Ovaj zahtjev za sobom obavezuje na *taqlid*, tj. slijeđenje tih učenjaka u fikhskim pitanjima, što na prvi pogled dovodi do nesporazuma iz tog razloga što je rečeno da svaki čovjek upozna Islam i istražuje islamska pitanja, a sada kažemo da treba slijediti određene specijalizirane pojedince.

Odgovor je jednostavan. Iztraživanje Islama neophodno je kada su u pitanju načela Islama, međutim, kada su u pitanju pojedinosti i sitni detalji koji zahtjevaju veliko znanje i predanost samo tim pitanjima, tada moramo konsultirati stručnjake za ta pitanja. Ovo je pravilo aktuelno i u skladu s njim uvijek moraju biti živi autoriteti koji će u ovim pitanjima biti slijeđeni. To je nužno zbog stalnih naučnih dostignuća i dinamike kojom se mjenjaju uvjeti života, što za sobom iziskuje nova stanja i neočekivana pitanja koja aktuelno moraju biti riješena. Ali, ni to ne znači da takvi stručnjaci moraju sebe smatrati neprikosnovenim i

---

¹ *Et-Tevbeh: 122.*

nezamjenjivim. Učenjaci svjetskog renomea koji su za života bili veoma ugledni i poštovani, kada bi po nekom pitanju davali mišljenja i iznosili argumente koji bi se njihovim sagovornicima činili nedovoljno jakim, bili su izloženi polemici i diskusijama. Tako, npr., i autor knjige Mutahari pripovijeda da je veoma uvažavao Allame Tabatabajija, govoreći da je za njega spreman žrtvovati svoj život. Međutim, kad god se nije slagao s njegovim mišljenjem, kazao bi: “Ja mislim da je dokaz koji je Allame upotrijebio slab i diskutabilan.”

Dakle, bez obzira na to koliko ga je poštovao, kada bi mislio drugačije, on bi to jasno rekao. Allame Tabatabai, autor izvanrednoga komentara Kur’ana *Al-Mizan fi tefsiril Kur’an* od dvadeset tomova, u koji uložio 40 godina efektivnog rada, kaže da je potrebno pisati komentar svake dvije godine ukoliko želimo ponuditi aktuelan komentar.

(Ukoliko želite više informacija u vezi sa ovom temom možete pogledati vrijednu knjigu *Islam i zahtjevnost vremena* autora šehid Mutaharija.)

Drugo poglavlje

ISLAMSKI SVJETONAZOR

Pojam svjetonazora

Svaka škola, ideologija i smjer razmišljanja koji nudi program ljudskog spasa i sreće predlaže u svom programu niz vrijednosti, naredbi i zabrana koji se odnose na pojedinca ili društvo. Ti programi sadrže praktične naredbe ili zabrane koje zadiru u svaku poru individualnog i društvenog života. Sadržaj normi ogleda se kroz princip koji zahtijeva ili

zabranjuje da se nešto desi: ovo se mora učiniti, to se ne smije ni pomisliti; na ovaj se način treba izgraditi; radi napretka mora se ići ovim putem, a ne tim; treba slobodno živjeti; učenjak treba planirati; treba se kretati ka Božijem zadovoljstvu; u društvu se ne smije činiti nepravda itd. Sve naredbe i zabrane koje ideologija nudi moraju se oslanjati na jednu vrstu filozofije i svjetonazora o egzistenciji, svijetu i društvu da bi se na osnovu toga svojevrsnog pogleda na svijet u kojem se živi društvo moglo definirati na ovaj ili onaj način, a članovi društva mogli biti odgajani u skladu sa planom i programom koji je izrađen na temeljima upravo te ideologije i pogleda na svijet.

Svjetonazor je skup pogleda, komentara i analiza u vezi sa svijetom, društvom i čovjekom. Pogledi se tiču odgovora na različita pitanja o svijetu koji nas okružuje i u kojem živimo. Između ostalog, to su pitanja da li ovaj svijet ima svoj početak ili ne? da li ima svrhu ili se kreće po principu slučajnosti? ili kakva je čovjekova sudbina? da li je čovjek biće koje je u djelovanju slobodno ili prisiljeno? je li podlježan vremenu i prirodi ili vlada njima? da li mu je priroda Božanske naravi ili je animalna? da li društvo ima sudbonosnu ulogu na pojedinca ili ne? da li i društvo, poput pojedinca, ima svoj život, smrt, usavršavanje i zaostalost? kakva je veza između historijskih i društvenih zakonitosti? itd. Odgovori na ova pitanja predstavljaju svjetonazor.

Pojam ideologije ili prepoznavanja dogme gradi se na postolju svjetonazora. Ustvari, ideologija je praktična suština (mudrost). To je odgovor na pitanja zašto se na ovaj način treba živjeti, zašto treba pravedno postupati? Islamska ideologija na ova pitanja daje odgovar što svijet ima Stvoritelja, a On, tj. Allah, dž. š., ne prihvata u Svom sistemu stvaranja drugačije ponašanje, već traži samo pravdu. Uvijek

kada postavimo pitanje o suštini praktičnih pravila, ideologija nam odmah odgovara: zato što je moj svjetonazor tako presudio. Zašto moram biti sa hidžabom? Zašto moram obavljati namaz? Zašto trebamo postiti? To se mora zato što nam svjetonazor kaže: Ovaj je svijet u moći Allahovoj; Uzvišeni Allah poslao je Resula, koji nam je rekao da ćemo za svoja djela odgovarati.

Jasno nam je, dakle, da se odgovori na ideološka pitanja oslanjaju na svjetonazor.

Zakon nizanja - ترتب

Na pitanje zašto su ideologije različite, odgovor je zato što su svjetonazori raznovrsni. Ali, kada se postavi pitanje zašto su svjetonazori, ili drugim riječima pogledi na svijet, različiti, na njeg nije jednostavno odgovoriti. Zbog toga i postoje različita mišljenja i stavovi od kojih ćemo na neke ukazati:

A) Marksisti odmah odgovaraju:

Zato što su društveni položaji a samim tim i društveni slojevi različiti. Na osnovu te razlike čovjek, koji je lišen društvenih privilegija, ima različit uvid i gleda drugačije na svijet oko sebe od jednog čovjeka koji živi u svim materijanim blagodatima uživajući privilegije. Ne treba objašnjavati da lišenost životnih komfora i uživanje u njemu imaju svoje prirodne reakcije. Način na koji čovjek živi ostavlja aktivan trag na njegovu nutrinu čiji kvalitet uveliko zavisi od uvjeta života. Usljed toga, spoznaje su različite i suprotne a ponekad i kontrarne.

Dželaludin Rumi kaže:

Kada se okreneš i glava tijelo prati,

*tako da i oči gledat će u smjeru tom.
Kada na brodu si ploveći po moru,
obalu ćeš vidjeti pokretnu u smjeru svom.
Kada sudbina te ojađena nađe,
tjeskobu ćeš krivcem znati, jer te pati.
Kada si veseo prijateljstvom druga,
tad je veseo ovaj svijet kao duga.*

Problem ovog stava

Rezultat do kojeg se dolazi ovakvim stavom jeste nepovjerenje prema bilo kakvom pogledu na svijet (kosmologija). Usljed toga što svaki čovjek ima sebi svojstven pogled na svijet, praktično je nemoguće ujediniti toliki broj različitih pogleda u jedan zajednički. Drugo, ovaj stav u sebi sadrži ozbiljan problem, ukoliko bismo marksiste upitali da li je vaš zakon općenit ili ne? U prvom slučaju, ukoliko bi bio općenit, to bi bio argument koji u sebi krije besmisao i protivurječnost, a u drugom slučaju, tj. ukoliko nije općenit, to bi dovelo do opće relativnosti pogleda na svijet. To jest, ukoliko kažu da je općenit, u tom slučaju pitanje relativnosti samo po sebi biva ugašeno i tu se radi o dokazu besmisla, ili, drugim riječima, to je dokaz koji sa sobom nosi i smrtnu presudu. Ukoliko, pak, kažu da nije općenit, to stavu daje izgled potpuno ličnog mišljenja koje je, kao što i sami tvrde, rezultat duševnih stanja i prilika koje okružuju čovjeka a koje su promjenjive, što za sobom iziskuje promjenu stava prestajanjem uvjeta u kojem je nastao, s obzirom da je riječ o potpuno ličnom stavu a samim tim i relativnom, jer je rezultat relacije pojedinca s prirodnim i društvenim okruženjem. Što je najvažnije, takav stav nema logičnog opravdanja da iznosi svoje parametre s namjerom

mijenjanja svjetonazora ostalih ljudi, jer ljudi koji ne žive u uvjetima u kojima oni žive ne mogu razmišljati kao oni, da bi na taj način spoznali svijet kakvim ga oni vide.

Mi prihvatamo, i u tome nema nikakve polemike, da je čovjekovo razmišljanje u velikoj mjeri pod utjecajem okruženja, tj. vanjskih faktora. I upravo na ovoj osnovi Islam u pogledu izgradnje zdrave okoline ulaže maksimalan napor. U isto vrijeme kada kaže da *nema prisile u vjeru*, s druge strane, priprema sankcije i preventivne mjere za kršenje pravila u okviru vjere. Međutim, nije moguće pobiti činjenicu da čovjek ima stanicu slobodnog razmišljanja koja je sposobna biti imunom i neovisnom na spoljne utjecaje. Ona se u islamskoj terminologiji naziva *fitret* ili primordijalna narav, tj. priroda. Na temelju ove činjenice stav marksista ni u kakvom slučaju ne može imati naučnu vrijednost.

Sljedeći odgovor

Jedna skupina dijeli mišljenje da razlike u spoznaji svijeta imaju svoj korijen u različitim svjetonazorima. Ono što je danas među filozofima i naučnicima prihvaćeno jeste da je korijen raznovrsnosti svjetonazora povezan sa disciplinom o spoznaji koja se naziva epistemologija.¹ Pojedinci su uvjereni da u načelu filozofija nije kosmologija, već je epistemologija (nauka o znanju), što dovodi do konstatacije da su različiti svjetonazori posljedica raznovrsnih epistemologija. Jedni kažu da je put za spoznaju svijeta razum, drugi opet kažu da je to posao srca, treći smatraju da se to postiže čulima i iskustvom. Saobrazno tome, ideologija svake škole utemeljena je na sopstvenom svjetonazoru, a svjetonazor svake škole

---

¹ Allame Tabatabai u knjizi *Principi filozofije* u prvom tomu pod naslovom *Vrijednost pojmljenog*, a i šehid Mutahari pod temom *Epistemologija*, govore o ovoj temi.

posljedica je i rezultat epistemologije te škole i pravca. U skladu s rečenim, epistemologija je logičnija ukoliko se više oslanja na jake argumente i na realnost, utoliko joj svjetonazor zavređuje više povjerenja, a što je svjetonazor realniji, ideologija će biti čovječnija. Dakle, svaka škola na prvom mjestu treba odrediti logiku na kojoj će njen govor biti utemeljen.

Odgovor Islama

Bez obzira na to što Islam nije filozofska škola i što se ne obraća svojim pristalicama filozofskim terminima, već ima svojstven jezik kojim se svakoj skupini obraća na nivou njene mogućnosti i stilom koji ta skupina razumije, svaki čovjek, bez obzira na kojoj razini shvatanja da se nalazi, može se u potpunosti koristiti ponuđenim. Međutim, jasno se da vidjeti kako i pored toga što vodi računa da bude razumljiva za sve, sigurno i temeljito govori tako da joj se ideologija može ponuditi u obliku praktične misli, a svjetonazor u vidu spekulativne i racionalne mudrosti, a stavovi o spoznaji (perz. *m'arifet šenasi*) kao načelna logika. Za razumijevanje tako opširnog programa imamo potrebu za debatiziranjem i s velikim brojem knjiga. Međutim, zadovoljit ćemo se rezimiranjem teme karakteristika epistemologije i svjetonazora kao i ideoloških obilježja.

Stav Islama po pitanju spoznaje

Da li je spoznaja uopće moguća?

Početno pitanje u vezi s epistemologijom uvijek je aktuelno, a odgovori su raznovrsni.

- a. Nijedan ljudski opažaj nema svoju zbilju i svijet činjenica jedno je veliko ništa. Ovo mišljenje ponudili su i stari sofisti poput Protagore, Gorgijasa, kao i neo-idealista poput Berklija i Šopenhauera.
- b. Nismo sigurni da li su opažanja istinita ili ne, jer sva ljudska opažanja, čak i primarne očiglednosti – filozofija i matematičke znanosti uveliko ovise od strukture organa nadležnog za opažanje, taj organ u ljudima je različit, pa ne znamo koji se od njih podudara s vanjskim svijetom a koji ne. Ovaj stav podržali su stari grčki sofisti, relativisti, kao i poklonici materijalističke dijalektike.
- c. Opipljivosti i primarne apstrakcije i ono što se stječe slijeđenjem logičkih načela vjerne su vanjskoj istini. Ovo mišljenje podržava Aristotel u staroj Grčkoj i svi njegovi sljedbenici, također i filozofi islamskoga kruga svoje diskusije počinju upravo sa ove tačke.
- d. Što se tiče onog što razum sam po sebi shvata kao i apstrakcije koje su rezultat logičkih načela, upotpunosti odgovaraju vanjskoj zbilji, dok za percepcije putem čula nismo sigurni da li odgovaraju stvarnosti ili ne pošto su čula sredstva naše povezanosti sa spoljnim svijetom a ne sredstva otkrivanja stvarnosti. Ovo je Dekartov stav kao i određenog broja evropskih filozofa.
- e. Matematičke činjenice nastale u našem razumu jesu istinite, a za činjenice nastale iz vanjskog svijeta nismo sigurni da li su istinite ili ne. Ovo mišljenje zastupa Kant i njegovi sljedbenici.
- f. Intuitivnosti i ono što je rezultat tačnih promišljanja jeste istinito. Nismo sigurni da li su osjetilne percepcije istinite ili ne.

g. Istina je samo u unutarnjoj intuiciji, a osjetila i razum imaju striktno praktičan smisao i vrijednost i veza su s vanjskim svijetom a ne sredstva otkrovenja. Ovo je mišljenje američkog filozofa gnostički orijentiranog, Henrija Bergsona.

Ova tema temeljito je razrađena u knjizi *Principi filozofije i metod realizma* autora Allame Tabatabaija i njegova učenika šehid Mutaharija, u kojoj su sva ova mišljenja i stavovi podvrgnuti kritici.

Odgovor Islama na ovo pitanje

- 1) Kur'an čovjeka poziva da spozna Allaha, svijet, sebe samog i historiju.
- 2) U priči o Ademovu, a. s., stvaranju, koja je, ustvari, priča o stvaranja čovječanstva, Adem se smatra podesnim za poučavanje svim imenima Allahovim
وَعَلَّمَآدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا *I pouči ga svim imenima.*¹

Jasno je da se sa *lijepim Allahovim imenima* misli na spoznaju zbilja Kreacije.

- 3) Čovjekovo znanje predstavlja se odsjajem Allahova znanja.
- 4) وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ *I ne obuhvata od znanja Njegova osim do one mjere koliko On želi.*²

Dobro nam je poznata činjenica da Allahovo znanje o stvarima nije pojmovno znanje, već je to na način prisustva objekta i njegove potčinjenosti Gospodaru, tj. Onome koji zna.

---

¹ El-Bekara: 31.

² El-Bekara: 255.

- 5) Prenošenjem događaja iz vremena Sulejmana, a. s., i kraljice od Sabe u vezi s jednim od prisutnih iz Sulejmanove svite koji je posjedovao mali dio znanja iz *Knjige*, vidimo kako, služeći se tim dijelom znanja u jednom trenu, čini prisutnim prijesto spomenute kraljice. U ovom se ajetu osvjetljava činjenica da se znanjem može potčiniti priroda i upravljati njom:

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ
فَلَمَّا رَأَهُ مُسْتَقَرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ

“A ja ću ti ga donijeti” - reče onaj koji je imao mali dio znanja iz Knjige - “prije nego što okom trepneš.” I kad Sulejman vidje da je prijesto već pored njega postavljen, uzviknu; “Ovo je blagodat Gospodara moga, koji me iskušava da li ću zahvalan ili nezahvalan biti.”¹

- 6) Neki ljudi opisani su kao oni koji posjeduju *znanje Knjige* sa svojim posebnim karakteristikama.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْنَا مُرْسَلًا فُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ

Oni koji ne vjeruju govore: “Ti nisi poslanik!” Reci: “Meni i vama dovoljan će biti kao svjedok Allah, i Onaj u kojeg je znanje Knjige.”²

Skup ovih i drugih priča u Kur'anu predstavljaju nam činjenicu da je spoznaja smatrana mogućom, da se poklapa s vanjskom zbiljom i da je bila istinita u vrijeme svih Allahovih poslanika. Takvom se predstavlja i u vijestima od Muhammeda, s. a. v. a., i njegovih bezgriješnih nasljednika. I u osnovi se filozofija stvaranja ogleda u stizanju ka ovoj istini.

---

¹ *En-Naml*: 40.

² *Er-R'ad*: 43.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ
لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

*Allah je sedam nebesa i isto toliko zemalja stvorio;
Njegovo naređenje na sve se njih odnosi **da biste znali**
da je Allah kadar sve i da Allah znanjem Svojim sve
obuhvata!*

Dakle, Uzvišeni je stvorio sedam nebesa, sedam slojeva zemljinih i spušta između njih svoje naređenje da bi ljudi znali i da bi im postalo jasno da je Allah moćan učiniti sve što želi i, također, da bi znali da je Allahovo obuhvatanje svega obuhvatanje znanjem. U drugom se ajetu kaže:

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمَلَأْتَهُ

*O čovječe, doista ti se mnogo trudiš radi Gospodara
svog pa ćeš Ga i naći.¹*

Dakle, ti moraš stići do Njega i stići ćeš. Spoznaja je najuzvišeniji cilj stvaranja i da nije moguća, bilo bi besmisleno stvarati i položiti potencijalnu mogućnost za to te pozvati čovjeka da se kreće u tom smjeru da bi je postigao, kao što bi bilo besmisleno neke čak ljude predstaviti onima koji su dostigli taj cilj, i ponukati obične ljude da za sebe ostvare makar dio toga znanja. Zaključak je da je spoznaja moguća, da odgovara istini i vanjskoj realnosti i da je prenosiva i prepoznatljiva za čovjeka.

Stav Islama po pitanju spoznaje

Islam prihvata i čulne i racionalne percepcije i pored toga preporučuje put čišćenja nefsa i unutarnje prefinjenosti, kao što prihvata i predlaže poznavanje historije i uzimanje pouke

---

¹ El-Inšikak: 6.

iz prošlosti za budućnost. Pridaje važnost osjećajima i poštuje emocije, kontrolirajući ih u okvirima razumnih zakona, kao što uzima čovjeka za ruku i upoznaje ga s osvjedočenim znanjem i vodi nebeskim prostranstvima. Upravo je ovo temeljna karakteristika Islama jer ih u isto vrijeme sve prihvata i smješta u sebi svojstven krug. Kada ih vrednuje, niti im pripisuje više nego što jesu, niti ih smatra manje vrijednim od onog što jesu. Nikada se zbog čula ne izbacuje razum sa scene i s razumom ne ismijava emocija, a kontemplativnim percepcijama i općim nebeskim otkrovenjima ne podsmijava se zemaljskim ostvarenjima. Pogledajmo islamski odgovor, veoma kratak, a u isto vrijeme precizan i adekvatan, koji se daje kur'anskim ajetom objašnjavajući metodologiju u vezi sa svim pitanjama i istinom:

فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ
وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ

Zato obraduj robove Moje koji s razmišljanjem slušaju govor i slijede ono najljepše u njemu; njima je Allah na Pravi put ukazao i oni su pametni.¹

Ajet nas uči procesu koji trebamo slijediti u namjeri da nešto naučimo:

- A) slušanje s razumijevanjem, radi razumijevanja, s nadom da u tome bude istine i dobra;
- B) analiza, da se zbog emocije ne bi zanemarila istina;
- C) izabiranje najljepšeg radi provedbe onog što je najbolje.

Ljudi koji postupaju u skladu s ovim principom jesu pod uputom Allahovom i posjeduju razum i misao. Ovdje nam, također, postaje jasna jedna od karakteristika razuma, a to je slijeđenje istine i njeno provođenje u praksi. Kur'an kaže da

---

¹ Ez-Zumer: 17, 18.

su oni ti koji imaju razum i razmišljaju, kao i da su opskrbljeni uputom Allahovom, iz čega se može zaključiti da je istinu moguće dokučiti i percepcirati i da se poklapa s vanjskim realnostima. Muslimanski filozofi sve kur'anske istine o pitanjima epistemologije demonstrativno su dokazali i razjasnili su sve aspekte i probleme odstupanja filozofa ili kvazifilozofa po pitanju spoznaje i epistemologije (što bi trebalo biti razrađeno na odgovarajućem mjestu.)

Izvori spoznaje

Kur'an časni ima u vidu posebne izvore spoznaje koje izlaže i na osnovu kojih podliježe spoznaju analizi i kontroli. Ti su izvori sljedeći:

- a- Priroda ili znakovi u horizontima
- b- Čovjek ili unutrašnji (nefsanski) znakovi
- c- Historija ili prošlost naroda i civilizacija
- d- Razum ili princip i prvi izvor fitreta – primordijalne naravi
- e- Srce ili unutarnje pročišćenje

Priroda ili znakovi u horizontima

Kur'an časni u vezi s prirodom, zemljom, nebesima i bićima između njih ima brojne ajete u kojima poziva i bodri na njihovo prepoznavanje:

Reci pogledajte i prepoznajte šta je na nebesima i Zemlji.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ وَالْإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ
سُطِحَتْ فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ

Pa zašto oni ne pogledaju kamile – kako su stvorene, i nebo – kako je uzdignuto, i planine – kako su

postavljene, i Zemlju – kako je prostrta?! Ti podsjećaj – doista si ti onaj koji podsjeća.¹

Allame Tabatabai u komentaru ovih ajeta kaže: Kamila je u ovom ajetu spomenuta samo kao primjer zbog toga što je ovaj ajet mekkanski, tj. objavljen je u mjestu u kojem je predstavljala osnovni životni stub. S druge strane, veoma je čudno stvorenje koje se odlikuje velikom izdržljivošću u veoma teškim uvjetima. Također se upućuje na posmatranje nebesa ukrašenim zvijezdama i Suncem, koji su i pored međusobne udaljenosti, ipak u vezi i izloženi su međusobnim utjecajima. Na Zemlji je stvorio zračni omotač da bi njeni stanovnici mogli normalno živjeti. Stvorio je i planine da bi učvrstile zemlju i da bi bile mjestima lijepih izvora i da bi čuvale podzemna nalazišta. Zemlju je stvorio pogodnom za stanovanje, obradu, zabavu i opskrbu i za čovjeka i za ostala bića. Tvoje je, o Poslaniče, da podsjećaš i opominješ da je Gospodar svega Allah i da nema boga osim Njega, što se može shvatiti spoznajom nastanka svjetova.

Unutarnji znakovi

Saobrazno kur'anskom stavu, spoznaja čovjeka sama po sebi važna je tema koja pored toga što otkriva istine i obilježja koja su položena u čovjekovoj biti potencijalom koji u sebi posjeduje, može ostvariti spoznaju Kreacije. S obzirom na to da je riječ o veoma širokoj temi, ona treba biti obrađena na posebnom mjestu s potrebnim uvodima i pripremama:

سُنُّرِهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَنْبَيِّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

---

¹ *El-Gašijeh: 17-21.*

*Mi ćemo im pružati dokaze Naše u prostranstvima svemirskim, a i u njima samim, dok im ne bude sasvim jasno da je On istina. A zar nije dovoljno to što je Gospodar tvoj o svemu obaviješten?*¹

Historija

Kur'an ukazuje na razmišljanje u vezi sa sudbinom prošlih naroda poradi uzimanja pouke, pa kaže:

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا
فَأِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ

*Zašto oni po svijetu ne putuju pa da srca njihova shvate ono što trebaju shvatiti, a uši njihove čuju ono što trebaju čuti, ali oči nisu slijepa, već srca u grudima.*²

Zašto ne putuju po svijetu? Zašto ne posmatraju i ne proučavaju tragove prošlih civilizacija da bi im oživjela srca kojima će razmišljati i uši kojima će slušati? Vidimo da je po kur'anskom stavu proučavanje historije, sudbine prošlih naroda, shvatanje kojim određujemo i način života u budućnosti.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكْذِبِينَ هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ

*Prije vas mnogi narodi bili su i nestali, zato putujte po svijetu i posmatrajte kako su završili oni koji su poricali. To je objašnjenje ljudima i uputa i savjet onima koji se Allaha boje.*³

---

¹El-Fussilet: 53.

²El-Hadždž: 46.

³Ali-Imran: 137, 138.

Proučavajte zakone i običaje predaka da biste znali kaznu poricatelja. Ovo je objašnjenje uputa i savjet za ljude i bogobojazne. Na ovaj nam način postaje jasno da je i historija jedan izvor i vid stjecanja spoznaje.

Razum i izvori fitreta

Kur'an daje posebno mjesto i ukazuje veliku pažnju razumu i logičnim principima na kojima on funkcioniše:

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا

Da u njima dvojima (zemlji i nebesima) ima drugih bogova osim Allaha, raspali bi se.¹

Ovo je pravilo istovrsnosti koje se upotrebljava u filozofiji. Jedinstvo efekata jasan je pokazatelj jedinstva subjekta, što je čisto racionalno pitanje koje govori o tome da, ukoliko vidimo da su efekti isti, tada je i uzrok jedan:

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذَا لَدَّهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ

Allah nije uzeo Sebi sina i s Njim nema drugog boga! Inače, svaki bi bog, s onim što je stvorio, otišao na svoju stranu i jedan bi drugog nadmašivali. Čist je Allah od njihovih opisivanja.²

Ovo je argument harmonije i jedinstvenosti ustrojstva koje vlada stvorenim svijetom.

Bila su ovo pitanja čiju očiglednost razum shvata, a Uzvišeni Allah prihvata.

---

¹ El-Enbija: 22.

² El-Mu'minun: 91.

Srce i pročišćavanje, još jedan izvor spoznaje

Kur'an časni čovjekovo srce naziva centrom niza nadahnuća iz svijeta gajba kao i inspiracija Allahovih. Što se više ulaže u čistoću i prosvjetljenost ovoga svijetlog Allahova izvora, to je udio u iluminacijama veći. Iskrenost, bogoštovlje, robovanje Allahu jesu činioči čišćenja srca koje rezultira otvaranjem prozora u svijet gajba. Imam Sadik, a. s., kaže: "Srce je Allahova kuća, pa u Allahovu kuću ne daj nikome mjesta osim Allahu." Ukoliko Allah uđe u srce, to znači da Ga je ono, ustvari, spoznalo i prepoznalo Ga sa svim aspektima, imenima i atributima, i u stvarnosti je svijet za njega samo manifestacija Allahovih imena i atributa pa, shodno ovome, čovjek, koji spozna Allaha, poznaje i zbilju svijeta.

Imam Homeini i pročišćavanje srca

U vezi sa ovom temom imam Homeini u odgovoru Rumiju kaže:

*Slušaj ovaj naj, šta priča, kazuje,
na rastanke on se žali tuguje.*

Poručuje:

*Ne slušaj naj, glas naja nema tonova melodičnih,
poslušaj srce jer ono je harem robova odličnih.
Naj kada izgori kupa pepela za njim ostane,
kad srce izgori, skup zaljubljenih se sastane.*

Mevlana se koristi vanjskim efektima (horizontima) u spoznaji Allaha, a naj simbolizira čovjeka udaljenog od svoje osnove, koji uzdasima i vikom čini napor da dokuči svoj korijen. Hafiz, također, ovo tvrdi u riječima:

*Dakako znam, nikud me ne vodi put nepoznati,
idem s bolom k ugodnom mirisu mnoštva Njegova.*

Imam Homeini kreće se prema Voljenom znacima nefsa pa kaže: Zar je Voljeni udaljen od nas da bismo morali u potrazi za Njim tumarati? Ne, nikako! On je u nama, u srcima našim, potrebno je srce očistiti da bismo Ga dokučili.

Sukladno ovome stavu, čišćenje srca ili iluminacija srca jeste jedan od izvora spoznaje.

Instrumenti spoznaje

U vezi sa sredstvima spoznaje stav je Kur'ana da svako sredstvo ima legitimitet u svojim posebnim okvirima, dajući im na taj način punosnažnost i vrijednost, ne manju od stvarne niti veću od realne.

Pet čula

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Allah vas iz trbuha majki vaših izvodi, u stanju kada ništa ne znate, i postepeno vam daje sluh i vid i srca (razum) ne biste li bili zahvalni.¹

Ovim ajetom Kur'an tjelesna čula naziva sredstvima spoznaje. Činjenica da je u ajetu spomenuto samo čulo vida i sluha nije zbog ograničavanja njihova broja već zbog navođenja primjera.

---

¹ *En-Nahl*: 78.

Allame Tabatabai i pitanje spoznaje

On u komentaru trideset prvog ajeta sure *Maide* kaže:

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِي سَوْءَةَ أُخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ

Allah potom posla jednog gavrana da kopa po zemlji da bi mu pokazao kako da zakopa mrtvo tijelo brata svoga. “Teško meni!” - povika Kabil - “zar i ja ne mogu, kao ovaj gavrana, da zakopam mrtvo tijelo brata svoga!” I pokaja se.

“Ovo je ajet kojemu nema sličnog u vezi s načinom objašnjavanja aktuelnog pitanja. Način upotrijebljen u njemu jeste ilustrativno pokazivanje korištenja čovjekovih čula i pokazivanje kako putem čula čovjek shvata prirodu stvari da bi na taj način počeo razmišljati. Rezultat je stići do svojih životnih ciljeva. Također, ovaj ajet izvrstan je primjer retrospektivnog vraćanja znanja na svoj izvor, tj. čula.”

Objašnjenje o spoznaji

Čovjek koji se obratio samom sebi i na taj način počeo analizirati sve znanje koje posjeduje, bilo da je to znanje predodžba ili tvrdnja, bilo da je partikularno ili univerzalno, ili, pak, da je riječ o znanju najneinformiranije osobe, shvatit će sljedeće činjenice:

1. veliki je broj informacija ili znanstvenih slika i predstava koje su do te mjere mnogobrojne da samo Uzvišeni Allah zna njihov broj;
2. ovo znanje uza svu mnogobrojnost i širinu u stalnom je porastu i razvoju i taj proces traje dok je čovjek živ;

3. ukoliko bismo znanje koje posjedujemo retrospektivno posmatrali i vraćali ga unatrag, primjetili bismo da se njegov obim svakodnevno smanjuje i stigli do nulte tačke i do mjesta gdje čovjek koji je bio krcat informacijama ne bi imao ništa od aktivnog znanja;
4. razmatranje stanja i promišljanje o kur'anskim ajetima pomaže nam da shvatimo da čovjekovo spekulativno znanje, bilo da je riječ o kur'anskim spoznajama, bilo o racionalnim informacijama, počinju od čula, što je časnim ajetom stavljeno čovjeku do znanja:

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

Čovjeka poučava onome što nikada ne bi saznao.¹

Premda na prvi pogled pouka ukopavanja biva pripisana vrani, treba imati na umu da je zbilja poučavanja od Uzvišenog Allaha. Iako vrana nije znala da je Allah šalje, a sin Ademov nije shvatao da se to događa providenjem Božijim, koje ga uči načinu razmišljanja, već je smatrao da je to obična slučajnost, kao i svi 'slučajni' događaji u prirodi kojima čovjek vodi i uređuje svoj život i svoju egzistenciju, Allah je stvorio čovjeka i On ga je opskrbio znanjem i učinio ga svjesnim radi stizanja do svrhe stvaranja. S druge strane, uređio je ustrojstvo stvorenog svijeta na način da pomaže čovjeku u upotpunjavanju znanja, tj. na takav način uspostavio je vezu između čovjeka i svijeta u kojem živi da u svakom kontaktu i relaciji sa svijetom nauči nešto novo.

Primjer Allahova stvaranja

Ukoliko bismo htjeli napraviti naučni prikaz, možemo reći da je Allah u ovom primjeru poput oca koji je za edukaciju

---

¹ El-'Alak: 5.

svoga sina osigurao i učitelja i potreban pribor za pisanje, i školu i knjige, slikovnice, dakle, sve potrebno tako da dijete okruženo svim činiocima skupljenim u učionici od svakog ponešto nauči. Isto je stanje i sa stvorenim svijetom i Allahovim stvaranjem u funkciji edukacije čovjeka.

Ovo nije jedini primjer. Naime, u Kur'anu se kaže sljedeće:

وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ

I ono što vam ulove lovački kerovi koje ste lovu podučili, onako kako je Allah vas naučio.¹

“Dresura pasa odvija se na osnovu već stečenog znanja, dakle, riječ je o procesualnom načinu prenošenja iskustva koji, ukoliko se gleda lupom uzročno-posljedičnog lanca, na kraju kao uzrok svih uzroka neophodno proizlazi da je to, zapravo, Allahova pouka, Koji u ajetu Sebi pripisuje ovo znanje. Isto to saznajemo iz sljedećeg ajeta:

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ

I budite bogobožni, a Allah vas uči.²

Bez obzira na to što se proces poučavanja odvija preko poslanika, to je, ipak, u skladu sa Allahovom voljom:

وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ

I neka se pisar ne uzdržava da napiše, kako ga je Allah poučio.

Jasno je da na ovom svijetu jedan pisar stječe znanje od drugog pisara, tj. svoga učitelja. Činjenica je da ustrojstvom objektivnog svijeta kompletan proces međusobnih aktivnosti i koristi jeste utkan u gene stvorenog i u takvoj atmosferi svi

---

¹ El-Maideh: 4.

² El-Bekara: 282.

uzroci vezani za saznavanje koji se računaju povodom čovjekova napredovanja i kretanja ka savršenstvu, u stvarnosti se vraćaju Prvom i Osnovnom Učitelju, Uzvišenom Allahu, jer je On stvorio uzroke i instrumente učenja.”¹ Saobrazno ovom temelju, Kur'an časni vanjska čula ubraja u sredstva čovjekove spoznaje, ubrajajući takvu vrstu percepcije u sigurne, tj. one koje se poklapaju s vanjskom realnošću. Također, vanjska čula ubraja u temelj i osnovu svih shvatanja i znanja, nasuprot mišljenju racionalista koji ga ne smatraju validnom osnovom znanja i senzualista koji ga smatraju jedinim izvorom znanja koje zavređuje povjerenje. Islam ga prihvata onakvog kakav jeste u njegovim okvirima, niti ga precjenjuje niti potcjenjuje.

Riječi Ibn-Sine

On na osnovu ovoga kur'anskog recepta kaže: “Ukoliko čovjek izgubi jedno čulo, izgubio je znanje koje se postiže tim čulom.” Ukazuje na činjenicu kauzaliteta, čak i kada su u pitanju instrumenti znanja koji, ukoliko funkcioniraju, omogućuju njegovo stjecanje, a kada ne postoji uzrok, neizostavno se gubi i posljedica.

Moć razmišljanja

Kur'an časni moć razmišljanja, također, ubraja u sredstva spoznaje. Na osnovu ove moći čovjek je sposoban od osjetilnih saznanja i iskustava praviti univerzalne zakone pomoću kojih će spoznati sebe samog, svijet koji ga okružuje te analizirati principe koji vladaju u prirodi. Na to upućuje Kur'an kad pita:

---

¹ Tabatabai, *El-Mizan*, komentar 31. ajeta sure *Maide*, Teheran, 1989.

I zašto oni ne promisle o carstvu nebesa i Zemlje i o svemu onome što je On stvorio, i da im se, možda, kraj njihov primakao? Pa u koje će riječi, ako ne u Kur'an vjerovati? (El-A'raf, 185)

أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ افْتَرَبَ أَجْلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ

Zašto ne pogledate stvaranje, nebesa, zemlju i bića koja oko vas žive?

Počinje se od osjetila, kojima se zatim, poput lančane reakcije, aktivira razmišljanje i putem predočenih posljedica dolazi do argumenata i zaključaka. Upravo zbog toga prvi korak spoznaje daje se u zadatak osjetilima, a sljedeći se korak preduzima argumentiranjem, čime počinje put u suštinu stvari, praveći na taj način komentare i objašnjenja zakona i odnosa koji vladaju u prirodi.

Spoznaja srcem

Sukladno kur'anskom stanovištu, srce je jedno od sredstava spoznaje usljed čega poklanja veliku pažnju očuvanju srca čistim. Najveći stepen u procesu spoznaje jeste Uzvišeni Allah. U suri *Nedžm*, jedanaestom i dvanaestom ajetu, kaže se:

مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى أَفْتَمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ

Srce nije poreklo ono što je vidio, pa zar ćete se prepirati s njim o onom što je vidio?

Poslanikovo srce nikada nije poreklo ono što je on od Istine vidio. Na drugom mjestu kaže:

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمِئِذٍ لَمَّحْجُوبُونَ

*A nije tako! Tama loših djela prekrila je srca njihova.
A nije tako, zaista, oni će toga dana od milosti Gospo-
dara svoga zaklonjeni biti.¹*

Hafiz svojim prefinjenim stihom na najljepši način opisuje percepcije Istine putem srca. Kaže da je tijelo i ovisnost o njemu poput Aleksandrova zatvora i da je odlučio osloboditi ga i otići Sulejmanu, a. s., jer su tamo svi slobodni i tamo se istine znaju, a svita mu se koristi znanjem iz Knjige. Na taj će način spasiti svoj život, mada je jutarnji povjetarac slabašan i premda su pred njim ispriječene prepreke poput planina i pustinja, a srce mu snage nema. “Ali, Onaj Uzvišene ljepote tako me privukao i učinio sposobnim da prebrodim sve teškoće i stignem do Njega, svoga Voljenog. Da, iako na putu prijateljstva nemam nogu za kretanje i ne učinih dobra djela, Njegova ljubav obuzela mi je cijelo tijelo. Zbog toga idem na glavi kao kalem, očiju punih bisernim suzama, a dušom ranjenom čežnjom ka Njemu. Da, ljubav može nadomjestiti sve nedostatke. Pogledajte samo razbacane čestice prašine kako u snopu svjetla veselo plešu privučene ljepotom Sunca krećući se ka izvoru svjetlosti. Mi nismo ti što idemo, već je svjetlost Sunca ta koja razigrane čestice privlači k sebi.”

Allame Tabatabai, također, čovjek i filozof, i racionalist u isto vrijeme, srce smatra sredstvom spoznaje koje čovjeka upoznaje sa bezgraničnim horizontima stvaranja.

Razlike percepcija srca i razuma

Ako smo srce i razum prihvatili kao dva izvora spoznaje i u sklopu toga rekli da svaki od njih ima svoj radijus kretanja i sebi svojstven asortiman percepcija, sasvim je jasno da postoji

---

¹ *El-Mutaffifin: 14, 15.*

razlika između onoga što postigne i shvati srce od onoga do čega stigne razum. Obratite pažnju na neke od tih razlika:

A) Srčani podaci imaju narav prisutnog znanja a ne stečenog znanja. Drugim riječima, između srca i znanja nema posrednika, nasuprot racionalnim podacima gdje je umna predodžba veza između čovjeka i onoga o čemu je stekao znanje. Dakle, srce nema posrednika dok ga razum ima. Naprimjer, kada Uzvišeni Allah kaže: *Sve u Univerzumu jeste Allahova vojska*, srcem možemo vidjeti tu vojsku, dok razumom možemo samo pojmiti koncept vojske i njena Gospodara. Srce vidi objekt onakvim kakav jeste, direktno, dok razum vidi samo njegov obris u ogledalu, tj. indirektno.

B) U znanjima i podacima srca nema mjesta greški *i srce nije poreklo ono što je on vidio*, naprotiv podataka razuma u kojima ta mogućnost postoji. Zbog toga što na mjestu gdje postoji posrednik između intelekta i pojmljenog i gdje je potrebno postavljati odnose, porediti, zaključivati, greška ima smisla.

C) Pažnja u djelima i koordinacija s Božijim zakonima spadaju u posebne klauzule srčanih percepcija. Upravo na temelju ovih uvjetovanosti, srca zaprljana grijehom, kršenjem zakona stvorenog i gaženjem prava drugih, nikada neće imati vrata otvorena u gajb, tj. u svijet uzvišenih inteligibija.

A nije tako! Tama im je prekrila srca zbog loših djela koja činiše.

Komentatori Kur'ana iz ovog ajeta dolaze do zaključka da su grijesi uzrok lišenosti srca da pronade Allaha. Grijesi predstavljaju koprenu ili zastor između srca i mogućnosti da se shvati istina o Allahu. Lišenost Allahove milosti i Njegovе blizine jeste neizostavna posljedica grijeha, za razliku od racionalnog znanja, gdje je moguće ostvariti najljepše

analize Kur'ana u isto vrijeme kada je vlasnik te analize zaprljan hiljadama nedostataka.

Napomena o tipovima razuma

Veoma je važno znati za razliku između praktičnog i spekulativnog razuma. Otkrivanje istine jeste zadatak spekulativnog a razlikovanje dobra od zla, koristi od štete, obavlja praktični razum. Kada govorimo o razumu u okviru aktuelnih tema, mislimo na spekulativni a ne na praktični razum. U vezi s ovom činjenicom govore ajeti:

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا

I duše i Onoga koji je uravnoteži pa joj put dobra i put zla shvatljivim učinio, uspjeh će samo onaj ko je očisti, a bit će izgubljen onaj koje je na stranputicu odvodi!¹

Imam Husejn, a. s., u vezi s razlikama između percepcija razuma i ljubavi, tj. akla i kalba, kaže sljedeće: “O Allahu moj, naredio si da posmatram zakone u svijetu tragova, ali, Allahu moj, vrati me k Sebi u odori svjetlosti uputom nastalom posmatračkim duhom, da bih Ti se vratio na način na koji si me uveo u svijet tragova, čistog i neokaljanog duha.” Imam aludira na ajet, *udahnua sam u njega od Svog Ruha*, kada je *Ruh* došao u kontakt s mojom materijalnom supstancijom, bila je tu prisutna samo čistoća, svjetlost, putovanje prema svijetu svetosti. Sada, u povratku Tebi, Koji si rekao: *O čovječe, doista je na tebi da se mučiš da stigneš do svog Gospodara, pa učini to*, učini da to bude tako da, ako nešto i nosim, da to bude samo prihvatljiva prosvjetljenost, mjesto Tvoga svetog prisustva.

---

¹ Eš-Šems: 7-10.

Imam je u prethodnim odjeljcima dove ukazao na razliku između razuma i ljubavi na sljedeći način: “Allahu moj, udaljava me od mjesta sastanka proučavanje tragova (tj. okupiranost razumijevanjem i shvatanje stvorenog svijeta odlaže čas sastanka s Tobom) pa mi pomози da Ti služim tako da što brže Tebi stignem, a to je moguće izravnim, tj. direktnim posmatranjem Tvoga lica.”

Dakle, srce je, također, jedno od sredstava shvatanja, tj. spoznaje, koje pomažu čovjeku u procesu saznavanja istina i tajni, ali na način da otkriva one istine koje se tiču samo njega i kojima razum nema pristupa, jer nema snagu niti potencijal da se vine u te visine.

Učenje i poučavanje

Čitanje i razumijevanje jeste jedan način shvatanja. Ova vrsta učenja, tj. kognitivno učenje, postalo je uobičajen način stizanja do istina.

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي
عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

Čitaj, u ime Gospodara tvoga koji stvara, stvara čovjeka od ugruška! Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što nije nikada mogao znati.¹

Čitanje je širok pojam koji se odnosi na nešto ili na tekst, što je moguće postići jednim od sljedećih pomagala:

- A. osjetilima, koja nam pomažu u spoznaji vanjskog svijeta;
- B. razumom, zaduženim za shvatanje apstrakcija;

---

¹El-‘Alak: 1-5.

C. srcem, vezom sa svijetom gajba;

D. učenjem, radom s knjigama.

Ukratko, Islam, kada je u pitanju mogućnost spoznaje, na adekvatan način predstavlja izvore spoznaje, zatim za svaki izvor određuje njegovo sredstvo i organ upoznajući nas s produktima i ostvarenjima svakog organa, tj. sredstvima spoznaje, nakon čega predstavlja razine spoznaje i vodi nas od vanjskog prema unutarnjem, od površnog u dubinu. Islam nas, također, upoznaje sa stvarima koje treba shvatiti, dajući na taj način pozitivan odgovor na postavljeno pitanje iznoseći ujedno i argumente za svoje tvrdnje.

Objekti spoznaje

Ono što je moguće spoznati i što treba identificirati jeste:

- a) Uzvišeni Allah, kao izvor Kreacije i stvoritelj svega;
- b) Kreacija kao jedna svrsishodna cjelina;
- c) čovjek kao najbolje stvorenje;
- d) društvo, u smislu saznavanja zakona koji vladaju stvorenim svijetom;
- e) vrijeme, kao realnost koja spaja pojave jednu s drugom.

Kur'an otvoreno odgovara na ova pitanja i nudi čovječanstvu Pravi put, pozivajući čovjeka na shvatanje realnosti i istine radi stizanja do nje.

Sa stanovišta svjetonazora

Islam nasuprot neosnovanim tvrdnjama tvrdi da:

1. svijet ima suštinu stvorenu *od Njega*

Kratko objašnjenje

a) Nekada neko ili nešto biva rođeno iz nečega, ali samo dio njega pripada tome od čega je rođeno, a ne cijela njegova suština. Naprimjer, dijete rođeno od oca i majke ima dvije stvarnosti, jednu kada se posmatra kroz prizmu porodične pripadnosti svojim roditeljima, a druga je stvarnost njegova osobna vanjska egzistencija. U ovoj drugoj relaciji egzistencijalne dimenzije ne postoji odnos između oca, majke i djeteta. Dijete ima svoju nezavisnu individualnost poput njegova oca i majke.

b) Nekada je nešto posljedica drugog bića, ali zbilja im je jedna. Upravo ovakva relacija jeste primjer stvarnosti odnosa. Naprimjer, stavite čeličnu šipku u blizinu vatre. Šipka će nakon izvjesnog vremena pod djelovanjem toplote koja se oslobađa iz vatre postati usijana. Površnom ocjenom možemo reći da je vatra izazvala grijanje ovoga predmeta, jer se našao u njenoj blizini. Međutim, ukoliko pažljivije pogledamo, otkrit ćemo činjenicu da je ovdje došlo do javljanja vatre u šipki, dakle, toplota u čeliku i u pogledu egzistencije i daljnjeg postojanja u potpunosti je ovisna od vatre, što znači da ne postoji sama po sebi, već dok je vatre i šipka može biti usijana.

U skladu s Kur'anom, Kreacija je stvorena. Biti stvoren znači biti ovisan. Ukoliko se uzme u obzir odnos i vezanost stvorenog sa stvoriteljem i usporedi se sa stvarnošću i egzistencijom, može se doći do rezultata da je odnos stvorenja sa stvoriteljem isti kao odnos vatre i toplote a ne kao relacija sina i oca. Na osnovu ovog objašnjenja možemo zaključiti da se prvi primjer odnosa u kojem novo biće zavisi samo u trenutku nastajanja naziva reprodukcijom ili pak proizvodnjom, dok se druga vrsta odnosa naziva stvaralaštvo (تخليق) gdje stvoreno biće nije odvojeno od stvoritelja. Zbog toga se u Kur'anu kaže:

Niti je od Njega nešto reproducirano, niti će Mu što biti djetetom.

Odgovor na jedno pitanje

Ukoliko Kreaciju prihvatimo onakvom kako je Kur'an objašnjava i njenu stvarnost shvatimo *Njegovom* stvarnošću, više neće biti bitno da li Kreacija ima perspektivu hronološkog nastanka ili ne. To što neki misle da naše riječi da je svijet vječan قدیم, rezultiraju mnoštvom vječnih entiteta, što je u ozbiljnom sukobu sa vjerovanjem u Vječnog Allaha, proizvod je pogrešnog shvatanja ove zbilje.

Vrste vječnog

A- Vječno po biti

B- Hronološki vječno

Vječan je po biti onaj egzistent koji je po svojoj biti i zbilji vječan, tj. nije posljedica ničeg drugog, dok hronološki vječno znači da vrijeme kao egzistent ne prethodi nečijem postojanju. Također, ukoliko smo prihvatili da je kviditet (šastvo) Kreacije takve naravi da potječe od Allaha, Kreatora, pa je neminovno da nije vječna po svojoj biti, što znači da nema neovisno postojanje. Saobrazno ovim činjenicama, Kreacija, u svim dimenzijama, jeste Allahovo stvorenje i zavisi od Njega i da bi nastala i da bi opstala. Znači, u tom smislu nije bitno ima li perspektivu hronološkog početka ili ne; jedina je razlika u tome da, ukoliko kažemo da je vječno, hronološki gledano, to znači da je Allahovo stvaranje oduvijek i zauvijek, neograničeno, pa zato što nema kraj, nema ni početak. A kada se kaže da nema početak, ne misli se na to da nije stvoreno, već mu postojanju ne prethodi vrijeme, tj. dimenzija vremena

nastala je tek nakon nastanka Kreacije u kojoj vrijeme ima smisao i svrhu. Ako kažemo sa hronološke perspektive da nije vječan, to znači da je ono što je stvoreno, gledano s aspekta početka, ograničeno vremenom svoga nastanka. Sasvim je jasno da ograničenost ili neograničenost ne igra nikakvu ulogu niti šteti maločas objašnjennoj činjenici da je ova Kreacija Božije stvaranje, jer je Kreacija, da bi postala, ovisna i u svojem opstanku i daljnjem egzistiranju.

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Njemu se mole (od Njega traže) oni koji su na nebesima i na Zemlji; svakog časa On se zanima (održavanjem stvorenja) nečim.¹

Traženje i moljenje, spomenuti u ovome ajetu, tiču se svega što postoji i na nebesima i zemlji, pa čak i samih nebesa i zemlje. Riječ je o općenitom i sveobuhvatnom traženju i moljenju, što je pokazatelj njihove ovisnosti kako u nastajanju tako i u opstajanju. U skladu s filozofskom podjelom uzroka Uzvišeni je djelatni uzrok, tj. Onaj Koji je stvorio, kao i održavajući uzrok, tj. Onaj koji osigurava i daljnju egzistenciju svojim stvorenjima. S obzirom na ove činjenice, možemo zaključiti da je Kreacija ovisna od Gospodara u:

- principu postojanja,
- nastavku egzistiranja,
- egzistencijalnom savršenstvu,
- vršenju utjecaja na druge,
- padanju pod utjecaj drugih,

i što je veoma bitno, nijednog trenutka ne izlazi iz okvira ove ovisnosti.

---

¹ *Er-Rahman: 29.*

Objašnjenje Allame Tabatabaija

Komentirajući dvadeset deveti ajet sure *Er-Rahman* Allame kaže da taj ajet prenosi isto što i:

A) petnaesti ajet sure *Fatir*:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

O ljudi, vi ste siromasi (ovisni) od Allaha, a Allah je nezavisan i hvale dostojan.

Usljed suprotstavljenosti pojmova ovisnost i neovisnost, riječ je o apsolutnom primjeru Allahove neovisnosti i opstojnosti po sebi, s jedne strane, kao što je i ovisnost stvorenog svijeta od Njega neodvojiva karakteristika.

A) U trideset i četvrtom ajetu sure *Ibrahim* stoji:

وَأَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ

I daje vam svega onoga što od Njega ištete.

Dakle, stvorena bića u suštini svoje zbilje neodvojiva su od traženja i ovisnosti, a suština Univerzalnog bića jeste apsolutna opstojnost. Upravo zbog ovog razloga u Kur'anu se kaže:

*Svakog trenutka On se zanima nečim, tj. stvaranjem i davanjem; i to stvaranjem koje niti je bilo niti će ga takvog biti (u smislu da je uvijek novo i originalno). Na ovo se značenje ukazuje i u stotinu sedamnaestom ajetu sure *El-Bekare*:*

بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

On je stvoritelj nebesa i Zemlje, i kada nešto odluči, za to samo rekne: "Budi!" - i ono bude.

Kreacija ima zbilju trajno dešavajućeg vremena

Stvoreno ima zbilju trajnog gibanja i promjene. Ustvari, stvoreno u suštini i jeste gibanje što znači da je u njoj prisutno trajno dešavajuće vrijeme. Proces stvaranja uvijek je prisutan s jedne strane, a na drugoj su stalno gibanje i utrnuće. Shodno rečenom, nema trenutka a da se u kreaciji ne stvara i ne nestaje.

Procjena Kreacije

Kreaciju u cilju procjene možemo posmatrati sa dvaju aspekata:

A- kao jedinstveni skup koji je Allahovo djelo. S ovog aspekta nema gajba i osvjedochenog, ezoternog i egzoternog, gibanja i mirovanja; samo iz razloga što je uzrokovano, u stalnoj je ovisnosti i potrebi prema svom kauzalnom početku. Arifi su iz ajeta: *Svakog trenutka On se zanima nečim* shvatili da *On sve stvara* i to nema prijašnjost a niti se ponavlja.

B- kao cjelina sastavljena iz dijelova. S ovog aspekta gledano, Kreacija predstavlja skup dijelova između kojih vlada odnos i recipročna relacija pa kao takva ima i gajb i vidljivi svijet, i ezoterično i egzoterično, i svijet gibanja i svijet mirovanja. Jasno je da svaki od ovih dijelova ima svoje posebne zakonitosti i karakteristike, mada se svi oni kao dijelovi jedne cjeline kreću prema istom cilju.

Ovaj svijet spušten je iz Drugog svijeta

S obzirom na kur'anski stav, zbilja ovog svijeta spuštena je i predstavlja nižu razinu svijeta nadmoćnije realnosti koji se

naziva *svijet gajba* (nevidljivi svijet). Ograničena i predodređena realnost ovoga svijeta u nadmoćnijem svijetu neograničena je i nedeterminizirana:

I ne postoji ništa na ovom svijetu a da mu riznice nisu kod Nas, od čega Mi spuštamo samo u određenoj mjeri.¹

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ

Objašnjenje allame Tabatabajja

Spomenute *riznice* nalaze se iznad našeg svijeta jer su okarakterizirane riječima *kod Nas*, a s druge strane Allah, dž. š., u Kur'anu kaže:

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ

Ono što je u vas prolazno je, a ono što je u Allaha vječno je.

Dakle, sve ono što je kod Allaha jeste postojano, ne prolazi i ne mijenja se, a sve materijalno u našem svijetu jeste nepostojano, promjenjivo i prolazno. Iz množine riječi *riznice* razumije se činjenica da su i one svaka zasebno ograničene svojim granicama jer u suprotnom ne bi bila upotrebljena množina *riznice*, već bi se reklo *riznica*. U svakom slučaju *riznice* su iznad našega ograničenog materijalnog svijeta. Merhum Mir Fendereski ukazuje nam na činjenicu da razumijevanje ovih istina nije moguće ostvariti razumom, ukoliko isti nije ukrašen osvjedočenjima srca, ber obzira na to je li to razum Ebu Nasira Farabija ili Ibn-Sine. Nakon ovih riječi Mir Fendereski iznosi i argumente imajući u vidu riječi Ibn-Sine: “Ukoliko neko tvrdi nešto neargumentirano, on je

---

¹ *El-Hidžr: 21.*

tim postupkom izišao iz okvira ljudske prirode.¹ Možemo zaključiti da je, u skladu s islamskim svjetonazorom, ovaj materijalni svijet spušten iz nadmoćnijeg svijeta.

Univerzum se kreće k Njemu

Kur'an Univerzum predstavlja Allahovom kreacijom i svrshodnim stvaranjem, a također kaže da se ovaj svijet na kraju svojega usavršavajućeg egzistencijalnog puta vraća Allahu, jer upravo povratak predstavlja savršeni krug egzistiranja gdje se sastavljaju dvije tačke: polazna koja je predstavljala silazni luk i završna koja upotpunjava uzlazni luk egzistiranja. Sljedeći ajeti nam svjedoče ovu istinu:

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

*Zaista mi smo Allahovi i zaista mi ćemo se Njemu vratiti!*²

أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ

*Znajte, sve je u procesu vraćanja Allahu.*³

Proces vraćanja predstavlja proces usavršavanja, tj. pretakanja, i usavršavajućega gibanja Univerzuma u povratku Stvaraocu.

إِلَىٰ رَبِّكَ مُنْتَهَاهَا

Posljednja stanica ovoga putovanja jeste smiraj Univerzuma – Allah, dž. š. završavajući svoj put, Univerzum se umiruje, a olujni talasi okeana egzistencije stižu do mora Istine, tj. do Allaha i vječne smirenosti, prelazeći u stišaj.

---

¹ Ibn-Sina, *Ilahijjate Šifa*, Teheran: 1970.

² *El-Bekara: 156.*

³ *Eš-Šura: 53.*

Univerzum ima postojan kauzalni sistem

Na temelju islamskog svjetonazora Univerzum se nalazi pod ustrojstvom općih kauzalnih principa. Zakon uzroka i posljedice vlada od najmanje do najveće pojave. Upravo na osnovu ovog principa Allahova blagodati i odluka teku samo putem zakona kauzaliteta, vezanog za svako biće, bilo materijalnog ili apstraktnog svijeta. Ajeti poput sljedećeg ukazuju na tu činjenicu:

إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُعَيِّرُوهُمَا بِأَنفُسِهِمْ

Zaista Allah neće izmijeniti jedan narod dok on sam ne izmijeni sebe.¹

Zahvaljujući ovom principu jasno je da ljudi koji Božiju odredbu tumače tako što kažu da treba sjesti i čekati ono *što ti je zapisano*, ili su prijatelji nesvjesni svojih riječi ili neprijatelji koji znaju šta pričaju. Islam je racionalna, logična i prirodna vjera koja je potvrdila aktivnost kauzalnog zakona u cijelom Univerzumu i svako, ko prihvati ovaj zakon, držat će se podalje od nerazumnih riječi i vjerovanja u slučajnost nastajanja stvorenog svijeta i pojava u njemu. Možemo zaključiti da je u skladu s islamskim i kur'anskim stavom zakon kauzaliteta sveobuhvatan i da vlada i u svijetu materije i u svijetu duhovnih dimenzija, obuhvatajući na taj način čovjeka i njegova djela, iz čega nam postaje jasna slika tijesne veze i recipročnog odnosa djelovanja i padanja pod utjecaj ovog zakona i vanjskog svijeta.

Postojanje nepromjenjivih zakona

Kada čovjek prihvati činjenicu da univerzumom vlada kauzalni zakon, prirodno je da nužno proizlazi činjenica

---

¹ *Er-R'ad: 11.*

postojanja nepromjenjivih zakona u svijetu. Kur'an jasno stavlja do znanja da takvi zakoni postoje i da su nepromjenjivi i nedokidivi. Načela čiji zbir rezultira dokazivanjem nužne i opće povezanosti jesu:

- a) postojanje općeg kauzalnog zakona;
- b) nužnost postojanja uzroka i posljedice;
- c) postojanje srodnosti između uzroka i posljedice;
- d) Univerzum se svodi na jedan uzrok svih uzrōkā.

Prvo je načelo očit i općeprihvaćeni zakon na kojem se temelje sve nauke i sve zakonitosti. Poricanje ovog načela rezultiralo bi poricanjem svega što bi dovelo do utapanja u vrtlogu sofizma.¹

Drugo načelo jasno nam daje do znanja da posljedica svojom pojavom i nastajanjem, osim toga što svjedoči o svom uzroku koji je povod njena, nastanka ukazuje i na to da je posljedica bila na razini nužnosti, jer do onog trenutka dok posljedica ne bude nužno potrebna da nastane od strane svoga uzroka, nemoguće je da nastane. Suprotan sud također je istinit, tj. kada nastane potpuni uzrok, nastajanje posljedice također je nužno.

Treće načelo garantira nam karakterističnu vezu između uzroka i posljedice koja funkcionira na takav način da nijedan uzrok ne može dati drugu posljedicu osim svoje, kao što ni jedna posljedica ne može nastati od uzroka koji nije njoj srodan.

---

¹ Od onih koji su upali u ovu klopku jeste i Kant. Premda je strogi kritičar sofizma i mada se trudio ostati što dalje od njega, zbog toga što je kauzalni zakon smatrao mentalnim produktom, tvrdio je da nije sigurno da postoji vanjski predmet ovog pojma. Rezultat njegove tvrdnje jeste negiranje kauzalnog zakona, što nije ništa drugo već sofizam, jer u tom slučaju svaka stvar može biti posljedicom i uzrokom svake stvari i ne bi postojao zakon kojim bi se koristili da nešto napišemo nečem ili da nešto od nečeg negiramo.

Iz ovih se triju načela zaključuje da Univerzum ima određeni nepromjenjivi sistem. Dodavanjem četvrtog načela, tj. *jedinosti u početku* (cijela egzistencija ima jednog Uzroka, Allaha, dž. š.) dokazuje se jasna opća veza između svih događaja u Univerzumu.¹

Šta je to Allahov zakon?

Upravo ovaj nepromjenjivi zakon koji filozofi nazivaju *uređenje Kreacije* ili *kauzalni zakon* u vjerskoj terminologiji naziva se *Allahovim zakonom*. Dakle, Allahova djela vrše se određenim putem i postojanom formulom te ne prihvataju bilo kakvu promjenu. Sljedeći ajeti ukazuju na ovu činjenicu:

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا

*A ti nećeš u Allahovu zakonu izmjene naći.*²

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا

*I nikada nećeš naći promjene u Allahovom zakonu.*³

Opća uputa Univerzuma

Univerzum je, u skladu s islamskim svjetonazorom, upućena realnost. Kretanje i razvitak Univerzuma dešava se na osnovama upute. Sve čestice u svakom obliku i razini u

---

¹ To što učimo u dovi: *Allahu moj, zaista od Tebe tražim strpljenje Tvojih zahvalnika*, ukazuje na ovu preciznu racionalnu temu, tj. ukoliko ne budem imao strpljenje zahvalnih, neću biti od zahvalnih. Ako nisam zahvalan, nemoguće je da me Allah, dž. š., u Džennetu učini njima bliskim i da se koristim njihovom dobrotom. Odgovor na pitanje šta je to strpljivost zahvalnika, veoma je opširan i zahtjevan pa ga ostavljamo za drugu priliku, ali kratko, strpljenje nije gorko već je slatko i upravo zato što je slatko, ima mjesta zahvali.

² *El-Ahzab: 62.*

³ *El-Feth: 23.*

kojoj se nalaze koriste se posebnim providenjem koje ih upućuje i kanališe prema krajnjem cilju.

Sredstva upute

Jasno je da svako biće, u skladu sa svojim vidom postojanja, ima utkano u svojoj biti uputu. Na neke vrste upute ukazat ćemo:

A) instikt je jedan od načina upute:

رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا. وَأَوْحَى

Gospodar tvoj je pčelu nadahnuo: “Pravi sebi kuće u brdima.¹

Nadahnuće o kojem je riječ u ajetu jeste instikt.

Čula su još jedna od sredstava upute; ona su sredstvo za vezu s vanjskim svijetom, a postoje i u čovjeku i životinjama:

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Allah vas iz trbuha majki vaših izvodi u stanju kada vi ništa ne znate i daje vam sluh i vid i razum ne biste li bili zahvalni.²

Razum kao sredstvo upute i spoznaje

Samo je čovjek obdaren razumom, životinje ovdje nemaju udjela. Ilham, nadahnuće, pored razuma jeste drugo sredstvo upute, koje Allah daje čovjeku da bi došao do istine. Objava je najuzvišenija razina upute. Razlika koja postoji između

---

¹ En-Nahl: 68.

² En-Nahl: 78.

ilhama / nadahnuća i vahja / objave već je prije na svome mjestu objašnjena. Kratko rečeno, sva su bića Univerzuma pod Allahovom općom uputom.

رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

Gospodar naš je onaj koji je svemu što je stvorio dao ono što mu je potrebno, zatim ga, uputio.¹

Ovaj ajet ukazuje na neosporivu nužnost veze stvaranja i upute, što znači da stvaranje bez upute nema smisla. Drugim riječima, uputa je upotpunitelj stvaranja koje bez nje ne bi bilo cjelovito.

U Kreaciji postoji i dobro i zlo

Islamski stav definira da Kreacija ima i dobro i zlo, i svjetlo i tamu, i pokret i statičnost. Međutim, to nije sve, već se postavlja pitanje koje od njih ima počelnost. Na osnovu konačnih filozofskih argumenata i jasnoga kur'anskog teksta, temelj je u bitku i dobru. Saglašljivost, dobrota, svjetlo jesu temelj određenosti, a ono što su zlo, i suprotnost, i prepreka, i tama – oni su akcidentalne a ne temeljne prirode. I ove pojave, premda na prvi pogled predstavljaju zlo i negativnost, imaju osnovnu ulogu u blagonaklonoj saglašljivosti, pokretu i razvoju.

Koristi zala

Ova tema zbog velike važnosti zaslužuje posebno mjesto i veliku pažnju prilikom izlaganja. Šehid Mutahari u knjizi *'Adle Ilahi (Allahova pravda)* podrobno je izlaže i odgovara

---

¹ *Ta-ha: 50.*

na prigovore, a mi ćemo je, s obzirom na ograničen prostor, ali u cilju rasvjetljavanja, ukratko obrazložiti:

1. Opći sistem

*Svijet poput oka, lika, mladeža i obrve je,
gdje na mjestu svom, sve, valjano je.*

Ukoliko bi nas upitali prava crta, je li dobra ili kriva, za ispravan odgovor trebalo bi uzeti u obzir dva aspekta:

- 1) posmatrati nešto kao jednu samostalnu stvar;
- 2) posmatrati to kao dio jedne cjeline.

Ukoliko uzmemo pravu samu u obzir, svi će reći da je bolja, ali ako se posmatra kao dio jedne cjeline, ne možemo odabrati ni jednu, dakle, ni pravu ni krivu kao bolju, već treba uzeti u obzir balans. Zato je moguće da jedna stvar, uzeta sama u obzir, za nekog bude zlo, a ista ta stvar za drugog predstavlja dobro; ukoliko se cio svijet pogleda, sigurno je da će to biti ne samo dobro, već će se shvatiti i njegova potreba i nužnost.

I ružno je zastupnik ljepote

Da je sve na svijetu lijepo, ljepota ne bi imala smisla, a da je sve ružno, ružno tada ne bi ni postojalo. Ako se govori o privlačnosti lijepih lica, to je zbog odbojnosti ružnih, pa su zbog toga lijepi dužnici ružnima. Da nisu postojali Ebu Džehli i Ebu Lehebi, ne bi došla do izražaja veličina Muhammeda, s. a. v. a., remek-djela u svijetu stvaranja. Da nije postojao Faraon sa svojom okrutnošću i nepravdom, ne bi

se pojavila Musaova borba protiv tiranije. Dakle, ljepota lijepoga pojavljuje se u okrilju ružnoće ružnoga.

Napomena

Moguće je postaviti pitanje zašto je Mudri Stvaralac stvorio ružno da bi time ukazao na ljepote u stvorenom, zbog čega nije učinio suprotno? Odgovor je zahtjevan i dug, a u kratkim crtama možemo reći da zlo u osnovi u svijetu stvorenog nema mjesta kao nešto zbiljno postojeće da bi stigao red na pitanje zašto je zlo stvoreno zlim a dobro dobrim.

Kur'an i pitanje teškoća i olakšavanja

Sukladno kur'anskim gledištem, teškoće su faktor i proizvođač lahkoća. Nakon svake teškoće slijedi olakšanje. Drugim riječima, lahkoća je u srcu teškoće i treba je s naporom izvaditi vani:

*Zaista, s mukom je i last!*¹

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

*Život u umiranju, bolan je,
voda života u dubini tame je.*

Imam Bakir, a. s., u hadisu kaže: “Zaista Allah obilazi vjernika s teškoćama kao što čovjek nakon putovanja obilazi svoje poklonima.”² Imam Sadik, a. s., kaže u hadisu: “Od svih ljudi poslanici su izloženi najvećim nedaćama.”

Mevlana Dželaludin Rumi kaže:

Žito bacili su u zemlju,

---

¹ *El-Inširah: 6.*

² Medžlisi, *Biharul envar*, XV tom, prvo poglavlje, Teheran, 1975.

da mladica provirila bi iz nje.

Potom su ga mljeli u mlinu,

dobi cijenu, posta hljeb,

što život je iz njeg.

Zubi gladnog hljeb žvakati staše,

od korice suhe razum, život, misao nastaje.

Mevlana ove stihove niže u spomen Jusuf, a. s., koji bijaše zatvoren i što je više podnosio teškoće i probleme, stizao je do boljih i vrednijih nagrada. Mulla Sadra Širazi također kaže: “Da nema suprotnosti, ne bi bilo potrebe za dobrotom Allahovom, koja se ogleda u plemenitosti i davanju.” Iz tog razloga Univerzum je ispunjen spojevima i rastancima, rezovima i zarastanjem. Konflikt proizlazi iz karakterističnosti konstrukcije ovog svijeta. Imam Ali, a. s., veoma lijepo kaže u vezi s tim da je moguće Allahove attribute shvatiti u okviru suprotnosti prirode koja nas okružuje: “Iz činjenice da je Allah stvorio čula i razum, može se shvatiti da On nema tih organa, drugim riječima zbog toga što je za svijest i shvatanje stvorenja odredio mjesto i sredstvo, to znači da Njegova obavještenost i svijest nisu nešto što ima potrebu za mjestom i sredstvom. Iz suprotnosti među stvorenjima shvatamo da Njemu nema oponenta, a iz sličnosti među stvorenjima znamo da nema Njemu slična. Uspostavio je suprotnost između svjetla i tame, jasnoće i nejasnoće, suhog i vlažnog, toplog i hladnog. Stavio je privlačnost između odbojnih i neprijateljskih priroda, a i strance na taj način povezao, daleke je približio a bliske udaljio.” Ali, a. s., ove mudre riječi razumio je iz ajeta u kojem se kaže:

I ništa slično Mu nije.

Tantavi u komentaru Kur'ana *Tefsirul Džawahir* u jedanestom tomu, na petoj stranici prenosi riječi Sokrata, koji,

služeći se načelom suprotnosti, dokazuje život poslije smrti. Kada su htjeli izvršiti smrtnu kaznu nad Sokratom, on u posljednjim trenucima života, da bi dokazao kako nakon smrti ima života, koristi sljedeći argument: “Mi vidimo oko sebe kako je svijet pun suprotnosti koje rađaju jedna drugu. Ljepota iz ružnog, pravda iz tiranstva, budnost iz sna, san iz budnosti, moć iz slabosti i suprotno, i svaka druga stvar rađa se iz svoje suprotnosti. S obzirom na to, život i smrt, postojanje i nepostojanje, također su obuhvaćeni ovim općim zakonom i upravo zbog toga nakon smrti mora postojati život, u suprotnom bi opći prirodni zakon bio krnjav.”

Možemo zaključiti da je zlo u sistemu stvaranja uzrok hiljadama dobara, nužno je za napredak i usavršavajući pokret stvorenja, a i svijet prirode neodvojiv je od njega.

Univerzum je upućena cjelina

Kur'an Univerzum predstavlja upućenom realnošću čije se upotpunjujuće gibanje vrši upravo na ovim temeljima. Usljed toga, ukoliko neko biće ne bi imalo svoju krajnju svrhu postojanja, sigurno je da ne bi imalo ni pokreta, a kada njega nema, tada je i razvoj i upotpunjavanje besmisleno. Jasno je da svrsishodni uzrok za vršitelja pokreta ima aspekt uzročnosti, za što su i najmanje čestice Univerzuma, na ma kojoj razini da se nalaze, uvijek pod okriljem upute.

Vrste upute

Kur'an je na osnovu različitosti životnih formi koje u stvorenom svijetu postoje objasnio da su i upute različite.

Instinkt

Ova uputa u općem smislu postoji u svim životnim formama kako u biljkama tako i životinjama pa i u čovjeku. Allah je nadahnuo pčele da med koji proizvode skladište u svojim kućama koje će praviti u udubinama planina i drveća. Jasno je da ovo nadahnuće (vahj) nije onaj vahj ili objava koju primaju poslanici, već riječ je o instinktu koji je Allah stvaranjem dotične životne forme u nju položio kao njen karakter i prirodu tako da se, što je očigledno, svaka vrsta Allahovih stvorenja kreće u smjeru karakterističnom svojoj biti.

Čula

Neke se životinje koriste čulima u cilju prolaska puta koji vodi do njihova krajnjeg cilja.

Razum

Ovaj potencijal Allah, dž. š., dao je čovjeku na raspolaganje da bi, koristeći se njime, postigao svoj razvoj i usavršenje. Kada bi razum bio oduzet čovjeku, nestalo bi visokih vrijednosti i osnovnog razloga za odvajanje čovjeka od drugih živih bića koja nemaju razum, što bi predstavljalo njegovo spuštanje na nivo životinja. Imam Sadik, alejhis-salam, u opširnom hadisu, u riječima upućenim Hišamu, kojima skida veo tajni s jednog dijela istina između ostalog kaže: “O Hišame, Allah ima dva argumenta kod ljudi, jedan vanjski i jedan unutarnji; vanjski su dokaz poslanici i imami, alejhimus-salam, a unutarnji dokaz Božiji kod čovjeka jeste razum.”

Nadahnuće, ilham

Još jedan vid upute jeste nadahnuće. Uputa kojom se mogu koristiti ljudi što su svojom produhovljenosti pripremili sebi teren za taj vid Allahove naklonosti i pomoći kojom se otkrivaju određene istine. Imam Sedžad, alejhis-selam, u dovi poznatoj kao *Munadžatul a'rifin* (Šapćuće moljenje znalaca) upućuje riječi svom Voljenom, jedino obožavanom: “Bože moj, kako su prijazni utisci nadahnuća za srca sjećanjem na Te, kako je slatko putovanje Tebi stazama nevidljivog, saliku iznutra predočenim.”

Vahj, objava

Vrsta posebne obavještenosti o nevidljivom svijetu naziva se vahj, a najuzvišeniji stepen vahja jeste objava spuštana poslanicima u cilju upute ljudi.

Rezultati podjele upute:

- Svako biće ima poseban vid savršenosti i određen cilj. Potpunost svakog bića ogleda se u stizanju do zacrtanog cilja i savršenosti.

- Put spoznaje i uputa ka cilju utkana je u srž svakoga stvorenja. Ovo je princip koji je aktuelan u cijelom Univerzumu i iz njega nije izuzeto niti jedno stvorenje.

Univerzumom vlada zakon akcije i reakcije

S kur'anskog stanovišta Univerzum je živa cjelina koja posjeduje potencijal svijesti pomoću kojeg se upravlja. Usljed toga, s aspekta međusobnog odnosa među djelovima i bićima

u Univerzumu, možemo reći da u njemu postoji akcija i reakcija. Peti ajet sure *Nazi'at* ukazuje na ovu činjenicu:

I tako Mi onih koji sređuju stvari (značenje je, a Allah najbolje zna, i tako Mi svih potencijala koji su zaduženi da rade na tome da se sve odvija kako treba, a to će ići do Sudnjega dana, kada se stiže do cilja i svrhe stvaranja).

فَالْمُدْبِرَاتِ أَمْرًا

Saobrazno rečenom, dijelovi ovoga uređenog, koherentnog sistema u međusobno su tijesnoj vezi s aspekta učešća u dešavanjima okarakteriziranim kao dobro i zlo. Upravo zbog toga nagrada, kazna, pomoć ili odmazda, osim na ahiretu, jesu svojstveni i ovome svijetu:

لَنْ يَشْكُرُنَّكُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَنْ يَكْفُرُنَّ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

Ako budete zahvalni, Ja ću vam, zacijelo, još više dati; budete li nezahvalni, kazna Moja doista će stroga biti.¹

Ajet ne obuhvata samo ahiretski zakon, već je očito da se odnosi i na ustrojstvo ovoga svijeta, bilo s aspekta materije, bilo duhovnosti. Očito je da na ovom svijetu, ukoliko se pokaže zahvalnost na Allahovim davanjima, tj. ukoliko budu upotrijebljena na adekvatnim mjestima i u odgovarajuće svrhe, Uzvišeni Allah ne samo da će nadoknaditi uloženo, već će i uvećati, a ukoliko se pokaže nezahvalnost spram blagodatni Božijih i ukoliko se budu uzalud trošile na putu oprečnom stazi stvaranja, u svakom slučaju Allahova je kazna stroga. Ovo je zakon Allahova stvaranja i ne podliježe nikakvim promjenama i ograničavanju.

---

¹ Ibrahim: 7.

Važnost poimanja Sudnjeg dana

U islamskom svjetonazoru, između ostalog, učimo da nakon dunjaluka postoji i drugi svijet koji predstavlja nagradu za djela učinjenja na ovome svijetu.

U pogledu vjerovanja, pitanje Sudnjeg dana po važnosti je odmah poslije *tevhida*. Vjerovjesnici, među kojima i posljednji Božiji Poslanik, s. a. v. a., došli su da bi ljudima stavili do znanja dvije stvari: početak i krajnje ishodište života na ovome svijetu. Vjerovanje u ova dva segmenta razlikuje se od vjerovanja u namaz, post ili hadždž. Naime, vjerovanje u ove postulate Islama jeste neodvojivi dio slijeđenja Poslanika koji proizlazi iz vjerovanja u instituciju poslanstva, dok namaz, post i hadž spadaju u praktične nužnosti vjere koju je on, Poslanik, donio. Nigdje u Kur'anu ne nalazimo riječi koje bi govorele o tome kako bi trebalo vjerovati u ove postulate, već kaže se: "Opravljajte namaz, post i hadždž", a ne "vjerujte u namaz, post i hadž."

Međutim, kada se govori o Sudnjem danu, Kur'an nas na više mjesta poziva da vjerujemo u njega i navodi razloge i racionalne dokaze o njegovu postojanju koji se razlikuju od dokaza o poslanstvu Muhammeda, s. a. v. a. Kur'an o Sudnjem danu govori na dva načina i uvijek kao o jednoj neovisnoj temi:

1. Prvi je način da se dokaz o postojanju Sudnjeg dana temelji na *tevidu* pomoću kojeg se ide logikom da, ukoliko postoji Stvoritelj i početak, na ovom svijetu nužno slijedi i povratak Njemu, Stvoritelju.

Allah, dž. š., u Kur'anu kaže:

Da li vi mislite da smo vas tek tako stvorili i da se Nama nećete vratiti?

Dakle, preostaje nam ili da prihvatimo postojanje Sudnjeg dana, ili, ako to odbacimo, onda na neki način odbacujemo i *tevhid*. Ni stvaranje Božije, ni život, ni Univerzum ne bi imali smisla ako ne bi bilo toga krajnjeg stepena, odnosno upotpunjenja stvaranja. Prema tome, Sudnji dan, tj. proživljenje (*me'ad*) upotpunjenje Allahova stvaranja i jedan od dokaza da je Bog gospodar stvorenog svijeta.

2. Drugi način na koji nam Kur'an iznosi argumente o postojanju Sudnjeg dana jeste tako što se u ajetima govori da mi sami, na osnovu života na ovom svijetu, možemo izvesti zaključak da će doći do konačnog povratka nakon ponovnog rađanja ili proživljenja:

Nakon što završite život na ovom svijetu, umrijet ćete i ponovno biti proživljeni na drugom svijetu. Vaša je smrt produžetak života.

3. Sljedeće čemu nas uči islamski pogled na svijet vezano za produženje života poslije smrti jeste tijesna povezanost između ovoga i budućeg svijeta. U poznatom hadisu Poslanik kaže: "Ovaj je svijet njiva na kojoj sijemo ono čije ćemo plodove koristiti na drugom svijetu." Dakle, riječ, je o jednoj te istoj njivi, samo što s jedne strane sijemo, a s druge ćemo žnjeti. Onaj ko na Ovom svijetu bude sijao lijepim ahlakom dobra djela, nagradu će za to dobiti na onom svijetu.

Hafiz je u svojoj pjesmi, posmatrajući nebesko plavetnilo i mlađak mjesec na njemu, ukazao upravo na tu činjenicu: "Vidiš, ovo je srp, a ovo poljana. Mi ćemo biti ti koji ćemo žnjeti, a žnjeti ćemo ono što smo posijali." Osnovna razlika koja postoji između života na ovom i života na budućem svijetu ogleda se u tome što je za Ovaj svijet karakteristično da živimo zajedno, društvenim životom bez kojeg pojedincu ne bi bilo moguće opstati. Međutim, na budućem svijetu to neće

biti potrebno. Već oni koji budu sretni, biti će sretni sami, a oni koji budu nesretni bit će u toj nevolji usamljeni. Na našu sudbinu tamo niko neće moći utjecati, dok je to ovdje, ipak, donekle slučaj.

Allah dž. š. kaže:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْتَظِرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمْتُ لِعَدِّ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ
خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

*O vjernici, Allaha se bojte i neka svaki čovjek gleda šta je za sutra pripremio i Allaha se bojte jer On dobro zna šta radite.*¹ Drugim riječima: “Dobro pogledajte šta šaljete ispred sebe jer ćete to tamo gdje idete i naći.”

Ajatollah Boruđerdi, r. a., jedan od velikih alima prošlog stoljeća, učitelj Imama Homeinija, r. a., kada je bio na postelji pred kraj svog života, puno je plakao govoreći: “Kako ću pred Boga praznih ruku.” Neki od njegovih prijatelja koji su ga posjećivali govorili bi: “Šta bismo mi tek trebali reći kad ti tako pričaš? Hvala Allahu iza sebe si ostavio na hiljade odgojenih učenika, izgradio toliko medresa u Iranu i izvan njega.” On je na to odgovorio: “Jeste, ali Poslanik je kazao: “Očistite svoja djela, jer oni koji ih budu obračunavali, vrlo precizno to će činiti.”

Još jedan događaj vezan za njega bolje će nam pokazati o kakvom se čovjeku radi, a s druge strane kakvi bi ljudi u principu trebali biti. Jednom prilikom došao mu je čovjek s molbom da mu da nešto novca, tačnije 600 tumana radi troškova potrebnih za ženidbu njegova sina. Ajatollah je pokazao prema stolu gdje su stajale dvije kese s novcem i rekao: “Eno u onoj je 600 tumana, uzmi i nosi.” Međutim, od tih dviju kesa u jednoj je bilo 60. 000 a u drugoj 600 tumana. Šezdeset

---

¹ *El-Hašr: 18.*

hiljada Ajatollah je pripremio u namjeri da kupi kuću. Greškom, čovjek je uzeo kesu s puno više novaca nego što je tražio i odmah se vratio kod Ajatollaha da se izvini i vrati novac. Kada su Boruđerdi obavijestili šta se desilo i da je čovjek došao da ispravi grešku, on je rekao: “Da se Poslaniku ovo dogodilo, ja mislim da on ne bi pristao da mu se novac vrati, pa neću ni ja, jer Kur’an kaže: *U Poslaniku imate najljepši primjer.*”

Ipak, Ajatollah Boruđerdi ne plače iz straha od Džehenema, već iz bojazni da će možda biti suviše daleko od Uzvišenog Allaha i da neće biti jedan od Njegovih bliskih prijatelja. Jednostavno, osjećao je da je mogao uraditi još više, a vrijeme je nepovratno isteklo.

U Kur’anu se kaže:

وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي
الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

“...a ako glave okrenu, Allah će ih i na ovom i na onom svijetu na muke nenasnosne staviti, a na Zemlji ni zaštitnika ni pomagača neće imati.”

Allame Tabatabai tumači ove riječi na slijedeći način: “*Hakikat* (čovjekova zbilja) jeste ono što u Kur’anu Allah, dž. š., označava sa: *Udahnuo sam mu od svoga ruha*, i ako čovjek zaboravi na Allaha dž. š., jednodobno zaboravlja i na svoj *hakikat*, ne znajući kako da se snađe na ovom dunjaluku, pošto njegov život nema nikakve svrhe niti smisla.”

Jednom prilikom Muavija je upitao Alijeva, a. s., prijatelja o njemu, kakav je on. Ovaj mu je odgovorio: “Ne znam šta da ti kažem i o čemu da ti govorim. Mnogo ga puta posmatram u medinskim hodnicima kako plače, gubi svijest, ponovo dolazi sebi pa opet plače.” Jednom je neko prigovorio Imamu Aliju, a. s., za što toliko plače i šta bismo mi, obični smrtnici, trebali u tom slučaju raditi. On je kazao: “Ej, zar može neko stići

Poslanika koliko je on plakao. Niti ga mogu stići svojim djelima a ni suzama. “ Ni imam Ali, a ni Poslanik nisu plakali iz straha od Džehenema, već zato što odlazak s ovog svijeta istovremeno znači i završetak puta ka Allahu, dž. š. To je plač iz slabosti naspram Allaha dž. š. bez obzira na to koliko mu se približilo.

Dakle, vjerovanje u drugi svijet jedna je od temeljnih odrednica našeg pogleda na svijet uopće.

Riječi imama Alija, a. s.

“O ljudi, ne dozvolite da sljepoća naroda u vezi s vašim dobrotama djeluje negativno na vas pa da izgubite volju da ih činite, jer će na vaša dobra djela odgovoriti Onaj Koji se uopće njima ne koristi, a stići će vas veća nagrada Zahvalnog od onoga što je zapostavljeno zapostavljanjem onog koji je bio slijep na činjenje dobra vašeg, a Allah voli dobročinitelje.”¹

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

Zato Kur'an kaže: *One koji vjeruju i dobra djela čine Milostivi će sigurno voljenim učiniti.*²

Možda bi se moglo reći da je riječ *voljenim* (وُدًّا) općenitog značenja kojim obuhvaća cijeli Univerzum, a ne tiče se samo ljudske ljubavi i prijateljstva jer se u jednom ajetu kaže:

Cijeli svijet Nebesa i Zemlje su Allahova vojska.

Prirodno je da će Allahova vojska voljeti one koje Allah voli i da će im priteći u pomoć. Na osnovu ovoga možemo reći da je Univerzum jedna povezana cjelina i živi organizam. I ne treba se nadati da ćemo odgovor na dobročinstvo dobiti

---

¹ Ali Ibn Ebi Talib, *Staza riječitosti*, Mudrost, str. 204, Zagreb, 1996.

² *Merjem*: 96.

ondje gdje smo ga učinili, već je moguće da na jednoj tački učinimo dobro, a da nam se odgovori na drugom kraju.¹ Allah postoji i On voli dobročinitelje i jasno je da će ih On i nagraditi, jer posjeduje cijeli Univerzum, i može istovremeno djelovati na svakom mjestu s čime god želi. To je poput roditelja koji nagrađuje svoje dijete dajući mu satisfakciju na njegova dobročinstva, jer oni dijete smatraju dijelom sebe i učinjeno dobro svoga djeteta računaju kao njima učinjeno pa zbog toga i odgovaraju dobročinitelju adekvatnim odgovorom.

*Učini dobro i u rijeku ga baci,
Jer Bog će ti ga u pustinji dati.*

To je zbog toga što su i rijeka i dobro dijelo, i dobročinitelj i pustinja, u ruci Allahovoj. Kur'an časni u velikom broju ajeta govori o recipročnoj vezi između svijeta i njegovih dijelova s jedne i čovjeka i svijeta sa druge strane, kao i između čovjeka i njegovih djela i iz pozitivne i iz negativne perspektive. Saobrazno rečenom, i racionalno i kur'anski i na osnovu postojećih iskustava postojanje akcije i reakcije u Univerzumu u potpunosti je jasno i očigledno.

Reformizam i stalna borba protiv smutnje

Dva principa u Islamu poznata kao *naređivanje dobra i odvrćanje od zla*, po riječima imama Bakira, a. s., jesu osnova i kostur svih ostalih islamskih naredbi. Riječ je o šerijatskoj regulativi, Božijem i društvenom propisu, koji

---

¹ Možemo spomenuti narodnu poslovicu koja direktno upućuje na ovu činjenicu: "Baci dobro niz vodu, naći ćeš ga uz vodu."

muslimane drži u aktivnom intelektualnom pokretu, podržavajući stalni društveni preporod, pridajući mu kontinuiranu borbu protiv nemira, smutnje, prekršaja, kao i protiv uzroka devijacije i dekadencije.

Valjanost muslimana iz kur'anske perspektive

Kur'an časn, knjiga života, upravo kroz ovu regulativu ukazuje na prednost muslimana nad onima koji to nisu:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

Vi ste najbolji narod koji se ikada pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćate.¹

Dakle, ukoliko je islamski ummet zbog prakticanja ove regulative, *naređivanja dobra i odvrćanja od zla*, bolji od ostalih naroda i ummeta, istom su logikom i pojedinci muslimani ili grupe muslimana, aktivnih na polju borbe protiv zastranjenosti i zla te angažiranih u cilju reforme i preporoda društva, bolji od ostalih muslimana.

Posljedice napuštanja naređivanja dobra i odvrćanja od zla

Jasno je da je svako djelo koje je u Islamu vadžib (naređeno) ili mustehab (poželjno) svrstano u tu kategoriju na osnovu koristi koja se iz njega reflektira na pojedinca ili na društvo, a nije isključena niti je rijetka mogućnost da od njega imaju interesa i pojedinac i društvo. Na isti su način harami (zabrane) i mekruhi (pokuđenosti) ocijenjeni takvima na osnovu štete i svega negativnog što je u njima usmjereno protiv individue i društva. Na osnovu toga općenitog pravila

---

¹ Ali 'Imran: 110.

poslanik Muhammed, s. a. v. a., kaže: “Ili ćete naređivati dobro i odvracati od zla, ili će u suprotnom Allah nad vama ustoličiti najlošije, a tada će vaši dobri učiti dove, ali im se neće na njih odgovoriti.”¹

Poruke hadisa

a) Naređivanje dobra i odvracanje od zla povod je da dobri ljudi, oni koji su na strani istine, dobiju vlast i upravu.

b) Usljed toga što su zakoni stvaranja zasnovani na istini i upućuju u smjeru istine, svako njihovo kršenje rezultira propašću, miješanjem s neistinom i sunovratom u struje zablude. S obzirom na to Poslanik, a.s., kaže da, ukoliko zapostavimo ovu Božiju i društvenu obavezu, prirodna je reakcija da će nad nama zavladatai najlošiji ljudi, a sljedeći kontraefekt jeste i to da će najbolji ljudi učiti dove za one koji su zapostavili ovu dužnost, ali im se na dove neće odgovoriti.

c) Činjenica da će Bog dati vlast najlošijim ne znači da je On zavolio ološ zbog toga što su dobri prekršili zakon *naređivanja dobra i odvracanja od zla*, zbog čega su i dobri ljudi ostali bez privilegije primanja dova upućenih Gospodaru moleći se za one koji su se ogriješili o spomenuti zakon. Ne, ovo ne treba shvatiti na taj način, već ono ima značenje da su vjerski zakoni uspostavljeni na osnovu istine i fitreta – oni su sušta istina i fitret – a kršenje istine za sobom povlači posebne posljedice koje neizbježno stižu kršioca. Naprimjer, u skladu sa zakonom stvaranja, voda gasi žeđ a hrana utoljuje glad pa, ukoliko bi se neko htio oglušiti o ovaj zakon i uzdržati se od konzumiranja tečnosti i hrane, zar taj čovjek ne bi umro od žeđi ili gladi? Odgovor je u svakom slučaju potvrđan. Poslanik kaže: Naređujte dobro i time otežajte tas istine na

---

¹ Kulejni, *Usule Kafi*, tom 5., str. 56, Teheran, 1975.

vagi Suda, kako biste živjeli nezavisno i slobodno se koristili Božijim blagodatima, ili budite spremni na davanje vlasti u ruke ološa, a znajte i to da dovama dobrih ljudi nećete olakšati tas zablude i neistine. Točak života neće se zavrtjeti u vašu korist, osim u slučaju da se latite naređivanja dobra i odvrćanja od zla i počnete korist i interese stjecati kretanjem prema istini i djelovanjem u skladu s njom, oživjevši ponovo na taj način svoju čovječnost.

Kur'an i put društvene reforme

Zahvaljujući tome što je Kur'an časni knjiga upute cijeloga čovječanstva, od sedamdeset sedmog do osamdeset drugog ajeta sure *Ma'ida*, projiciranjem osnovnih duhovnih i moralnih karakteristika dvaju naroda, Jevreja i kršćana, objašnjava se i ukazuje put i način zastranjenja, propasti, kao i put reforme i spasa. Kur'an jedan narod predstavlja najžešćim neprijateljem muslimana, a drugi prijateljski raspoloženim. Da bi ukazao i na razloge koji su doveli do toga da oni koji sebe nazivaju nasranijjunima, tj. kršćanima, budu prijatelji muslimanima. Kao najbitnije navodi tri karakteristike koje su oni posjedovali:

- a) postojanje učenjaka među njima;
- b) postojanje ljudi koji su prakticirali istinu;
- c) obični ljudi, općenito gledano, nisu bili oholi.

Ova su obilježja bila najutjecajnijim razlozima zauzimanja ispravnog stava prema muslimanima. Ukoliko bismo željeli ove tri karakteristike objasniti i na tačan način pojmiti kur'an-ski stav, trebali bismo reći da je sreća svakog pojedinca u tome da prvo spozna istinu i razazna ispravna djela, a da zatim, na osnovu znanja o istini, uskladi svoja djela s njom.

Sukladno ovome, svako ko želi ostvariti vječnu sreću ima potrebu za ispunjenjem dvaju uvjeta:

a) Znanje i obaviještenost. Dok čovjek ne bude posjedovao znanje, neće imati snage prepoznati istinitu vjeru, pa je, prema tome, znanje nužno za upoznavanje s istinom.

b) Otklanjanje prepreka. Ukoliko čovjek ima znanje o istini, a na putu prakticiranja istine bude postojala prepreka, znanje samo po sebi nije dovoljno za stizanje do istine i za stjecanje sreće i spasa, već potrebno je otkloniti tu prepreku. U spomenutom ajetu Kur'an kao najveću prepreku za stizanje do istine predstavlja oholost prema istini ili pristrasnost u zabludi. Očisti li čovjek ovu mrlju sa svoje duše, moći će raditi u skladu s istinom jer je potrebni element prisutan a prepreka odstranjena, pa će u tom slučaju uzrok svakako ostaviti traga. Dakako, Kur'an spominje i treći uvjet, a to je životno okruženje. Većini ljudi životno okruženje predstavlja izuzetno značajan činilac u ponašanju i djelima. Kada se jedno djelo ustali među ljudima i kada se od djetinjstva živi s njim te se prihvati kao tradicija predaka, u vezi s tim djelom nije lahko biti objektivan i procijeniti njegovu pozitivnost ili negativnost i na realan način ocijeniti ga. Čak i po cijenu da je taj običaj loš i nemoralan, njegova negativnost i neprimjerenost nije toliko uočljiva onome kod koga se ustalio. Isto je i s pretpostavkom da je običaj dobar, a željelo bi se napustiti ga. To nije uopće lahko učiniti, a najbolja potvrda ove psihološke činjenice jeste izreka da je običaj druga čovjekova priroda. I sami smo svjedoci da je svako djelo koje je suprotno običajima, kada se prvi put čini, veoma teško; čak se često ima dojam da je nemoguće. Usljed toga, kada se takvo djelo prvi put čini, i sam se vršilac radnje čudi kako je moguće da baš on čini nešto za šta je dotada mislio da je nemoguće učiniti. Ukoliko ga bude redovno ponavljao, iz

dana u dan činit će mu se sve lakšim. Najzad, ako shvati da je to djelo prožeto istinom i čistotom i ako se uspije ograditi od svojih nefsanskih poriva i pristrasnosti, a uza sve to vidi kako to djelo čine i ostali ljudi, on će ga bez ikakva oklijevanja vršiti.

S obzirom na data objašnjenja može se reći da je društvo spremno za reformu i za prihvatanje istine tek kada u njemu bude bilo učenjaka koji znaju istinu i svoje znanje prenose na druge, te na taj način društvo učine svjesnim istine. Osim toga, u takvom društvu mora biti ljudi koji će prednjačiti u vršenju djela zasnovanih na temeljima istine i na osnovama realnih dobrobiti. Na taj će način ljudi, uvidjevši dobre rezultate koji slijede nakon praktične primjene istine, moći uživati u plodovima istine i njenim općim koristima. U svemu tome shvatit će i činjenicu kako je moguće raditi po principima istine. Sljedeći potreban uvjet jeste da javnost prihvati opće zakone i da ne bude jogunasta prema istini. Kur'an časni ove tri karakteristike spominje u vezi s kršćanima, zato što, kada bi čuli riječi istine, ne samo da bi ih prihvatili, nego bi i suze radosnice tekle niz njihova lica:

A kada čuju ono što se objavljuje Poslaniku, vidiš kako im se oči ispune suzama kada shvate da je to istina.¹

S obzirom na to, kada se u Islamu (u poglavlju o propisima) kaže kako je jedan od principa vjere i borba protiv smutnje i prestupništva, tim se principom ne misli na zakon sile i mača, već na ukazivanje snage istinitoga znanja i ispravnoga djela, kao i na udaljavanje od oholosti, pogrešnih pristrasnosti i slijepe istrajnosti u zabludi. Na temelju rečenoga, svaki musliman koji želi ostati muslimanom i živjeti islamskim životom te uz Božiju pomoć umrijeti u vjeri i s vjerom, mora prepoznati istinu i truditi se da s njom

---

¹ *El-Maida: 110.*

upozna i društvo i da na praktičnom terenu čuva sklad između riječi i djela, kako bi na taj način društvo moglo osjetiti općenitu korist plodova takvoga djelovanja. I konačno, potrebno je osloboditi se svakog vida oholosti da bi pomoću skrušenosti prema istini i prihvatanjem zakona ta svojstva oživjeli i u ostalim ljudima. Ukoliko se na ovaj način bude postupalo, sigurno će nam zakoni istine pomoći, a Bog će nam pružiti podršku. Tako ćemo moći na ovome materijalnom svijetu slobodno, nezavisno i ponosno živjeti, a na vječnom svijetu bit ćemo u milosti Božijoj, odnosno u vječnoj harmoniji i miru. Dakle, jedini put za postizanje stvarne sreće i savršenosti, i na Dunjaluku i na Ahiretu, jeste upoznavanje, prakticiranje i propagiranje Islama i Kur'ana.¹

Nekoliko bitnih hadisa

Ibn-Mes'ud kaže da je Poslanik rekao: “Kada se Beni Israil odao grijesima i postao neposlušan Bogu, učenjaci ih počeh kritizirati i sprečavati od grijeshnja, ali su se u isto vrijeme družili s njima, prisustvovali su njihovim gozbama, kao da to nisu bili oni koji su još jučer grijeh činili. Uzvišeni je, zbog toga, među njima ubacio neslogu i prokleo ih riječima jednog od njihovih poslanika.” Tada se Poslanik okrenuo prisutnim i rekao:

“O ljudi, tako mi Boga, ili ćete naređivati na dobro a odvrćati od zla i ljude pozivati u istinu, ili će sigurno među vama zavladata nesloga i razdor i bez sumnje bit ćete i prokleti i lišeni milosti Božije.”²

---

¹ Tabatabai, *Al-Mizan*, tom VI, komentar ajeta sure Maide od 77. do 82., Teheran, 1989.

² Tabatabai, *Al-Mizan*, tom VI, str. 120., ispod istog ajeta, preneseno iz *Ed-durerul mensur* od Sujutija, tom 2., str. 300.

U istoj se knjizi, tj. *Ed-durer-ul-mensur* prenosi od Džebel b. Mu'aza kako je Poslanik rekao: “Ako vam neko donese poklon i u tome poklonu ne bude ničega drugog osim želje za nagradom Božijom, dakle zbilja je samo poklon, dozvoljeno ga je uzeti. Međutim, ukoliko se to samo bude zvalo poklonom, a ustvari je riječ o mitu koji vam žele dati iz pohlepe prema vjeri vašoj, ne uzimajte ga jer je haram. I pored toga što je moguće da vas mito spasi siromaštva, ili da vas učini sigurnim od straha pred neprijateljem, budite zadovoljni da živite u siromaštvu i u strahu jer mito će vam vjeru uništiti. Zaista su Beni Je'džudž stigli i zbilja će pokrenuti žrvanj vjere. Morate biti oprezni. Ne stavljajte stope izvan granica Kur'ana. Ubrzo će vladari i njihove pristalice zaratiti protiv Kur'ana i njegovih pristalica. Ubrzo će nad vama zavladati ljudi koji će među vama suditi jednim aršinom, a među sobom drugim. Budete li ih slijedili, oni će vas zavesti, a usprotivite li im se i budete li neposlušni, poubijat će vas.” Prisutni upitaše: “O Poslaniče, kakva je obaveza u takvoj situaciji?” On reče: “Budite poput Isaovih, a. s., ashaba. Njih su testerama polovili i vješali ne bi li ih natjerali na grijeh, no oni nisu prihvatili niti su se predavali, već su smrt odabirali. Nisu bili spremni pokazati neposlušnost prema Bogu.” Da, smrt u pokornosti Bogu bolja je negoli život u neposlušnosti i grijehu. Prvi grijeh i negativnost koja se pojavila među Beni Israilom bila je sljedeća stvar: oni su naređivali dobro i odvrćali od zla i onima koji su griješili, sa željom da ih poprave, naređivali su dobro a odvrćali ih od zla, ali se nisu libili druženja s tim istim griješnicima, već su s njima i jeli i pili kao da nikakav grijeh počinili nisu. Upravo zato što su se tako ponašali, Bog ih je sve prokleo jezikom Davuda, a. s. Tako su oni prošli, a kunem se Onim u čijoj je ruci moja duša, ili ćete naređivati dobro a odvrćati od zla, ili će Bog dati da zbog toga što ste napustili to činiti da nad

vama ološ zavlada, a tada ni dova dobrih robova Božijih, koji se mole za vas, neće biti primljena. I tako mi Boga, ili ćete naređivati dobro a odvracati od zla i uzeti ruku nasilnika i svom snagom usmjeriti je prema istini, ili će vas Allah kazniti tako što će vam srca razjediniti.¹

Osnovna poruka

Zakoni Božiji ne prihvataju nikakve izmjene. S obzirom na to da smo najbolji umet koji je stvoren, mi ne zaslužujemo opstanak osim u okrilju djela na putu istine i pozivu ka istini; u suprotnom, osuđeni smo na sudbinu onih koji su u hadisu spomenuti.

Čuvanje tevhida

Islam je najprije vjera tevhida i ne prihvata po tom pitanju ni najmanju mrlju, bilo da je riječ o spekulativnom tevhidu, o kojem se raspravlja u akaidu i usuli-dinu, ili o praktičnom tevhidu, koji se manifestira kroz ibadete i djela. Svi principi koji ocrtavaju konturu zbiljnog autoriteta u individuumama i eksponiraju ljudsku bit, kao što su inteligibilnost, moral, duhovni atributi, praktično djelovanje u islamskom svjetonazoru itd., počinju od Boga i završavaju se kod Boga:

Zaista smo mi Allahovi i zaista se Njemu vraćamo.²

Sukladno rečenom, svaki vid dualnosti, poput vjere u božanstva dobra i svjetlosti, božanstva zla i tame, s islamskog je stanovišta neprihvatljiv i racionalno i kur'anski, i Islam se odlučno bori protiv njega. Kur'an odbacuje svaku vrstu trojstva, bez obzira s kojim je objašnjenjima i kakvim imenom

---

¹ Tabatabai, *Mizan*, tom VI, Teheran, 1989.

² *El-Bekara: 156.*

nazvano. Zbog toga što je svaki vid dvojstva, bez obzira u kojoj je formi (bog i šejtan, bog i čovjek ili bog i stvoreno) neislamski, on se, prema tome, ne prihvata. Islam kaže: Samo s imenom Božijim, božanskim mislima, u smjeru Boga i s ciljem približavanja Bogu može se počinjati i završavati bilo koje djelo; u suprotnom, ni u kojem slučaju neće se prihvatiti. U Islamu svi putevi vode u tevhid, a svaki put koji ne vodi ka tevhidu nije istinit, a sve što nije istina neizbježno je osuđeno na propast:

فَذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ

To vam je Allah, Gospodar vaš istinski! Zar poslije istine ima išta osim zablude?

Merhum allame Tabatabai u šestom tomu *El-Mizana*, u komentaru od 68. do 86. ajeta sure *Al-Ma'ide* ima veoma korisnu raspravu o temi *Razgovor o značenju tevhida s kur'anskog stanovišta*. Allame kaže da nijedan od učenjaka i mislilaca koji se bave teškim naučnim raspravama, a upoznat je s ovom temom, ne sumnja u to da je pitanje tevhida preciznije i kompliciranije od svih naučnih pitanja.

Razlog za to leži u činjenici što se ovo pitanje nalazi na razini koja je visoko iznad nivoa ostalih naučnih pitanja kao i iznad opće razine mišljenja. Razlika koja ga odvaja od ustaljenih naučnih pitanja isuviše je velika da bi se nefs lahko mogao navići na njega i da bi srca bez muke našla put do rješenja. Jasno je kako ono omamljujuće djeluje na srca i kakvu buru diže u mislima. S druge strane, svima je jasno da razlika u fizičkoj snazi, koja nastaje zbog različitosti tjelesnih konstrukcija, stavlja pod različit utjecaj i moždane nerve i misli. Na kraju, shvatanja i promišljanja o temperamentima, o pogrešnim ili tačnim shvatanjima, istrajnosti u određenim situacijama ili brzom popuštanju ovo pitanje čine dodatno kompliciranim. Ove su činjenice svima jasne i nema nikoga

ko u njih imalo sumnja. Kur'an časni ukazuje i na ovu temu potvrđujući je u nekoliko ajeta sa sebi svojstvenih visina:

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

*Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni, i koji pameti, imaju pouku primaju!*¹

Pitanje je upućeno fitretu kako bi se misliocima dalo do znanja da nema jednakosti među učenim i neznačicama. U sljedećem se ajetu kaže:

فَأَعْرَضَ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ

*Zato se ti okani onoga koji Kur'an izbjegava i koji samo život na ovom svijetu želi – to je vrhunac njihova znanja.*²

Također se kaže:

*Pa šta je tim ljudima?! - oni kao da ne razumiju ono što im se govori!*³

فَمَا لَهُمْ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا

Odbacivanje posredništva

Jedna od tačaka islamskog svjetonazornog tevhida jeste odbacivanje posredništva između Stvoritelja i stvorenja. U skladu s tim stavom čovjek može bez ikakva posrednika i sredstva, direktno, realizirati vezu sa svojim uzvišenim Gospodarom te Ga obožavati, tj. činiti ibadet, povjeriti Mu svoje potrebe i dobiti odgovor:

---

¹ Ez-Zumer: 9.

² En-Nedžm: 29-30.

³ En-Nisa: 78.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

*A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli. Zato neka oni pozivu mome udovolje i neka vjeruju u Mene, da bi na Pravom putu bili.*¹

Allame Tabatabai kaže: “Ovaj je ajet poruku Božiju, u vezi s dovom i onima koji traže od Boga, prenio na najdivniji i najljepši način zbog toga što je koristio izravni govor, tj. ličnu zamjenicu prvog lica jednine: *Ja sam blizu, odazivam se*, a ne trećeg lica u smislu: *On se odaziva, On je blizu*, što značenju daje primjesu udaljenosti onoga o kome je riječ. Ovo je dobar pokazatelj krajnje pažnje Božije prema sadržaju ajeta. Zatim je rečeno: *robovi Moji*, a nije rečeno *ljudi, stvorenja, narode* i tome slično. Kada Gospodar u ovoj formi upotrijebi prisvojni oblik za roba svoga, na taj način ukazuje na poseban vid pažnje i obzira prema robu.

Sljedeća činjenica u ajetu jeste brisanje posrednika usljed toga što nije rečeno *reci im* ili slično, već je rečeno: *zaista Ja sam blizu*, što je još jedan pokazatelj pažnje Božije prema robovima. Upravo u ovoj klauzi modalnom riječicom *inne*, tj. *zaista* naglašava se blizina, kojom se daje do znanja da je riječ o zbiljnoj blizini. Još jedna je tačka i činjenica da se blizina Božija istakla prilogom *karib*, da bi se istakla trajnost i postojanost blizine. Ukoliko bi bilo rečeno: *pa Ja sam blizu*, ali prilogom *akreb*, što bi, konceptualno gledano, prenosilo smisao, ne bi obuhvatalo poruku trajnosti i postojanosti blizine. Dakle, poruka je: *Ja sam uvijek u svako vrijeme i u svakom uvjetu blizu svojih robova i odgovaram na njihova traženja.*

---

¹ El-Bekara: 186.

Sljedeća, tj. šesta tačka u vezi s odgovaranjem na dove molitelja jeste upotreba prezenta glagola u obliku *udžibu*, što također prenosi značenje trajnosti i stalnog ponavljanja ove radnje, tj. bez obzira koliko dugo vremena i koliko mnogo od Mene budete tražili, Ja ću vam davati pozitivan odgovor. I, napokon, obećanje odgovora potvrđeno je prilogom *iza*, tj. ako ili kada, koji nije ništa do li davanje prisege i obavezivanja na nešto, što znači da se uzelo za obavezu da, kada god budete molili, Ja ću bez ikakva preduvjeta odgovoriti.”¹ Možemo zaključiti da uzvišeni Gospodar nije uspostavio nikakvo posredništvo za svoje robove. Dakle, u Islamu je stvar jasna, dok je u nekim vjerama, koje su ili lažne ili je došlo do patvorenja originalnih učenja, ovaj pojam (posredništva) neizostavni uvjet za uspostavljanje veze između vjernika i njihova Gospodara tako da se obični ljudi ne smatraju vrijednim toga da bi mogli direktno moliti svoga Gospoda za bilo što, već se moraju obratiti posebnim ljudima, tj. svećenicima kako bi se oni u njihovo ime, kao medijatori, mogli povjeriti i ispovjediti Gospodaru. S islamskog stanovišta ovo je vrsta širka, tj. višeboštva. Kur'an časni bio je jasan rekavši da svaki čovjek u svakom uvjetu može uspostaviti direktnu vezu sa svojim Gospodarom i iznijeti sve što mu leži na srcu i dobiti odgovor.

Šta je najbolje tražiti od Boga?

Produhovljeni hakim Ajatollah Ilahi Komšei na najljepši način objašnjava šta to treba od Boga tražiti:

*Ah što je dobro jedne noći,
nad strastima doći do premoći.*

---

¹ Tabatabai, *El-Mizan*, tom V, komentar 186. ajeta sure El-Bekare, Teheran, 1989.

*Čista srca tada od Boga,
iskreno tražiti Rabba svoga.
Prisutna duha učiti Stranice Časne,
smirena razuma misliti ajete krasne.
Odlučno, strogo mahane loše,
na gomilu jednu vatrom spaliti.
Desi se nekada da otvore put,
do Kralja, sirotinji i mene poput.*

Čovječe, ispruži ruku potrebe, ali traži spoznaju Boga, a k tome se cilju kreći ispunjen ljubavlju prema Gospodaru.

Imam Husejn, a. s., u dovi na Arefatu obraća se Uzvišenom sljedećim riječima: “Bože moj, šta je našao onaj koji Te je izgubio, a šta je izgubio onaj koji Te je našao i koji Te voli?” To znači da u svakom slučaju i svakom uvjetu i sa svim teretom koji na plećima nosi može dići svoje ruke i obratiti se pokajanjem svome Gospodaru, ili tražiti da mu se da opskrba, milost i blagodat.

Moguće je da se oni koji su upoznati sa sadržajem Kur'ana zapitaju za 35. ajet sure *Maide*, u kojem se kaže:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

O vjernici, budite bogobožni i nastojte naći sredstvo prema Njemu.

Također, u kur'anskoj priči o djeci Jakuba, a. s., kaže se kako su Jusufova braća, nakon što je njihovo nedjelo izašlo na vidjelo, zamolili svoga babu:

قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ

“O oče naš,” - rekoše oni - “zamoli da nam se grijesi oproste, mi smo, zaista zgriješili.” U odgovoru na njihovu molbu otac im reče: *“Zamoliti ću Gospodara svoga da vam oprosti” - odgovori on - “zato što On prašta i On je milostiv.”*

Ovi su primjeri pokazatelji da posredništvo nije isključeno kao opcija, u suprotnom Jakub, a. s., kao poslanik Božiji, ne bi imao prava i pored svoga znanja o *neprikladnosti* takvog djela odgovoriti svojoj djeci na molbu te se moliti Bogu za oprost njihovih grijeha. Odgovor je bio: *Zamoliti ću Gospodara svoga da vam oprosti*, a nije rekao idite i sami se molite za oprost svojih grijeha, a Bog će vam oprostiti, zaista On prašta.

Od ovoga još bitnija činjenica jeste da su zakoni koji vladaju ovim svijetom uspostavljeni na principu kauzaliteta, što podrazumijeva da bilo koja posljedica ne može biti rezultatom bilo kojeg uzroka, niti bilo koji uzrok može prouzrokovati svaku posljedicu. Zbog toga svaki uzrok koji je na većoj skali i deredži, sasvim prirodno, prenosi na onog ispod sebe emanaciju Božije milosti, a svaka posljedica treba stjecati savršenstva za sebe svojstvena u svojim prirodnim tokovima i okvirima. Kako je, onda, moguće da Islam, koji je prije svega racionalna i logična religija, previdi sve ove zakonitosti te kaže kako je posredništvo odbačeno i da svako lično i direktno može stupiti u vezu sa svojim Gospodarom?

Odgovor. Mi prihvatamo da se u Kur'anu eksplicitno govori o posredništvu. Prihvatamo činjenicu da je Jakub, a. s., odgovorio svojim sinovima kako će se za njih moliti da im Bog oprosti te da će im On oprostiti. Također priznajemo i to da ovim svijetom vlada kauzalni zakon te da u skladu s njim nije moguće da posljedica koja slijedi iza uzroka nešto priskrbi sebi osim putem uzroka koji je ispred nje. Međutim,

sve ovo ne znači kako je Allah zatvorio vrata svoje milosti pred robovima običnim, dok ih je ostavio otvorenim samo za posebne ugodnike koji, također, i sami imaju potrebu za Allahom. Jednostavno rečeno, mi ne želimo negirati zakone stvaranja niti želimo dovesti u pitanje mjesto i vrijednosti evlija Božijih, već hoćemo istaći činjenicu da Islam u isto vrijeme, kada prihvata zakone kauzaliteta, prihvata mjesta i veličinu evlija i pokoravanje poslaniku smatra, ustvari, pokoravanjem Bogu:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ

A Mi smo poslali svakog poslanika zato da bi mu se, prema Allahovu naređenju, pokoravali,¹

Bog nije zatvorio vrata tevhida ni jednom čovjeku i sve je ljude direktno pozvao na dovu i obećao odgovoriti oprostom i milošću i nikom nije dao dozvolu da sebe smatra jedinom vezom s Bogom. Kur'an želi očistiti tevhid Božije spoznaje od "stranog tijela" bilo kakve boje, naprimjer i od sljedećeg tipa:

مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى

Mi im se klanjamo (kipovima) samo zato da bi nas što više Allahu približili.

Upravo zbog toga što je baš ova zalutalost postepeno otišla dalje, te su kipovi s mjesta posrednika uzdignuta do te mjere da im je pripisana neovisnost i samoopstojnost, zasjela su na prijestolje božanstava pretvorivši se na taj način u direktno obožavanje. U svakom slučaju pitanje tevhida i Božije jedinosti, kao i nepotrebnosti posredništva poradi veze s Gospodarom jeste veoma važno. Treba istaći činjenicu da je od najfundamentalnijih pitanja islamskog svjetonazora kojem se treba uz krajnju preciznost posvetiti pažnja da bi se u

---

¹ En-Nisa: 64.

potpunosti mogla shvatiti njihova zbilja. Treba obratiti pažnju na činjenicu da to što posredništvo nije potrebno da bi se povezalos Gospodarom, što nema značenje da nije potrebno prisustvo poslanika među ljudima. To bi bila velika zabluda zbog toga što je nužnost prisustva poslanika i slanja objave od Uzvišenog Boga racionalna neophodnost. Uvijek su pojedinci zdravoga fitreta nastojali biti u prisustvu i kretati se sa savršenim ljudima u cilju što boljeg upoznavanja sa zbiljama Kreacije kao i upoznavanja drugih ljudi s obavezama prema Gospodaru. Ajeti na kraju sure *Ali Imran* govore o onima koji posjeduju razum i razmišljaju, ukazujući na smjer njihovih umnih kretanja tako što su uvijek u razmišljanju o tome šta je cilj i suština stvaranja.

Miran suživot s ehli-kitabijama

Iz kur'anske perspektive muslimani su postojan i umjeren narod koji ima vjerske i Božije principe. Za svaki zakon, počevši od razmišljanja i morala pa do ponašanja, bilo individualnog bilo društvenog, bitno je da ima čvrste temelje i argumente usljed čega su, radi društvenog suživota i međusobnog potpomaganja s jedne strane i očuvanje islamske nezavisnosti i suvereniteta s druge, propisani određeni zakoni koji se tiču društvenog suživota i relacija s onima koji nisu muslimani. Provodeći te zakone, moguće je ostvariti miran i častan život imajući potpuni suverenitet poradi čega je od samog početka rečeno da se nemuslimani dijele na ehli- -kitabije i na one koji to nisu da bi, zatim, uredio posebne zakone života s ehli-kitabijama (Jevrejima, kršćanima, međžusijama). Primjerice, ehli-kitabije mogu s posebnim uvjetima sasvim nesmetano živjeti u islamskim državama, ali što se tiče onih koji nisu ehli-kitabije, već su mušrici ili nevjernici, za njih su zakoni puno strožiji, pa im je između ostalog zabranjeno nastan-

jivanje unutar islamskih država. U svakom slučaju, na osnovu najprioritetnijih interesa Islama i muslimana može se pribjeći ugovorima o međusobnom nenapadanju ili se, pak, može sklopiti mir ili neki drugi vid relacije. Pored svega toga Kur'an veoma otvoreno i jasno ukazuje na to da muslimani u suživotu s onima koji to nisu ili pak u vezi u međunarodnim relacijama trebaju biti veoma oprezni i ne dozvoliti sebi luksuz naivnosti i lahkovjernosti. Kao primjer navodimo jedan kur'anski ukaz:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةَ مَن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ

O vjernici, za prisne prijatelje uzimajte samo svoje, ostali vam samo propast žele: jedva čekaju da muka dopadnete, mržnja izbija iz njihovih usta, a još je gore ono što kriju njihova prsa. Mi vam iznosimo dokaze, ako pameti imate.

Zašto nemuslimane ne treba uzimati za prisne prijatelje?

- a) zato što se ne ustručavaju nanijeti vam bilo koje zlo;
- b) vesele ih vaše patnje i nesreće;
- c) zlobni su neprijatelji do te mjere da zlobu sakriti ne mogu;
- d) ono što iz mržnje prema vama govore puno je manje od onoga što se u njihovim grudima krije;
- e) premda vi njihove Knjige ne smatrate lažnim, oni ne prihvataju ni Kur'an a ni vašu vjeru;
- f) prema vama su krajnje licemjerni (*Kada su sa vama, govore: I mi vjerujemo*);
- g) ispunjeni su stalnom mržnjom prema vama;
- h) strašno ih pogađa vaša sreća i veselje.

Na kraju, Kur'an kaže da nam u ajetima iznosi neke od znakova ne bi li nas na razmišljanje podstakao.

U svakom slučaju živimo u svijetu koji je, zahvaljujući lahkoci komunikacija, međusobno u potpunosti povezan pa, kao što se moderna tehnologija može iskoristiti za potčinjavanje i podjarmljivanje drugih, ona može poslužiti i kao sredstvo mirnog suživota. Upravo kao što se nekim sredstvima koristi neprijatelj, može ih koristiti i prijatelj i mogu se staviti u funkciju pozitivnih, unapređujućih tokova i na taj način biti u službi razumu, čovječnosti, slobodi, kao što mogu biti korištena kao rušilačka sredstva. Sve zavisi od orijentiranosti čovjeka, pa neki imaju rušilačke poglede i ambicije, dok su drugi ispunjeni pozitivnim entuzijazmom.

Jednakost

Jedan od islamskih ideoloških načela jeste jednakost i neprihvatanje diskriminacije. Sukladno islamskom stavu, sva bića i pojave jesu Allahova stvorenja i sva ona imaju posebna, Bogom data prava. Čovjek u tom univerzalnom principu ima svoje posebno mjesto. S obzirom na činjenicu da se ljudi, suštinski gledano, među sobom ne razlikuju, oni imaju i jednaka prava. Dakle, osnova jednakosti jeste jednakost stvaranja a ni u kojem slučaju boja, nacija, rasa i sl. ne smiju biti uzeti razlogom superiornosti ili inferiornosti. Te razlike jedino mogu služiti i služe u svrhu lakšeg raspoznavanja i boljeg međusobnog upoznavanja. Ova jednakost stvaranja uzima se za osnovu kretanja prema slobodi, pravednosti, demokraciji, koji predstavljaju podlogu društvenog života u Islamu, gdje se veoma ozbiljno brane i zastupaju. Da, na osnovu općih koristi s jedne strane, i odgojnih principa s druge, u posebnim se uvjetima koji su ograničeni i određeni neka od prava uskraćuju, te se pojedinci lišavaju svojih prava, što ni u kojem

slučaju nije povezano s rasom, nacijom ili bilo čim drugim što je izvan čovjekove suštine i biti, već je usmjereno kvalitetnijem udovoljenju društvenih prava.

Prava i obaveze dvaju spolova

Na osnovu toga što su islamski propisi preuzeti iz čovjekova fitreta, fitret je, zapravo, u konceptu stvaranja i Kreacije do mjere u kojoj nema nikakvih međusobnih razlika; propisi, zakoni, predviđene kazne i ostalo isti su i za muškarca i za ženu, poput istih prava po pitanju edukacije, ibadeta, usavršavanja i slobode, pravo na izbor životnog sudruga, pravo na posjedovanje imetka i na raspolaganje istim i sl. Međutim, kada se dođe do spolnih razlika, postoje izbalansirani, ali ne identični zakoni i propisi koji se tiču spolnosti. Razlika, o kojoj je riječ, proizvod je posebnih konstitucionalnih specifika ovih dviju kategorija, tj. muškarca i žene, i nema nikakve veze sa superiornošću jedne skupine nad drugom ili pojedinca nad pojedincem; jedini su povod individualne, sekundarne razlike ovih dvaju članova iste vrste.

S nadom da će ovaj krug *Karakteristika Islama*, koji je sastavljen od površnih diskusija, biti vodič i inicijator uvažanim čitaocima na dublje analize, proučavanja i polemike o propisima, zakonima i uređenjima Islama.

Amin, Rabb-il-'alemin

SADRŽAJ

PREPOZNAVANJE ISLAMSKIH KARAKTERISTIKA	5
Nepostojanje teškoća u vjeri.....	9
Održavanje namaza	9
Davanje zekata.....	10
Oslanjanje na Allaha	10
STUPNJEVI PREDANOSTI – تسليم	11
Vanjska predanost – تسليم ظاهري.....	11
Predanost srca i razuma – تسليم عقلي.....	12
Predanost srca – تسليم قلبي	13

Primjeri iz Kur'ana	14
Stvarni i nacionalni Islam	15
Šta je to pokuđenost kažnjavanja bez objašnjenja?	16
Slučaj hazreti Džafer es-Sadika i Hišama	16
Šta je nevjerstvo?	17
Opozicija Islama i nevjerstva	18
Razlika između Islama i imana	20
Šta je vedžh (lice, prednja strana)?	20
STUPNJEVI ISLAMA	22
2. Islam nakon imana	23
3. Iman nakon Islama	23
4. Treći stepen Islama	24
5. Četvrti stepen Islama	25
Vrste vlasništva:	26
6. Četvrti stepen imana	27
Primjer iz života	28
Ibrahim, a. s., utemeljitelj Islama	30
TEORIJSKI I PRAKTIČNI ZAKONI ISLAMA	32
(<i>USUL I FURU'</i>)	32
Islamska načela odgovaraju našoj prirodi	33
Pitanje o fitretu	34
OSNOVNA NAČELA VJERE	37
Veza načela i ogranaka	38
Objašnjenje	41
Sukob između jednoboštva i jedinstva ummeta	44
DRUGO POGLAVLJE	48
ISLAMSKI SVJETONAZOR	49
Pojam svjetonazora	49
Zakon nizanja - ترتب	51
Problem ovog stava	52

Sljedeći odgovor.....	53
Odgovor Islama	54
Stav Islama po pitanju spoznaje	54
Odgovor Islama na ovo pitanje	56
Stav Islama po pitanju spoznaje	58
Izvori spoznaje.....	60
Priroda ili znakovi u horizontima.....	60
Unutarnji znakovi	61
Historija	62
Razum i izvori fitreta.....	63
Srce i pročišćavanje, još jedan izvor spoznaje	64
Imam Homeini i pročišćavanje srca	64
Instrumenti spoznaje.....	65
Allame Tabatabai i pitanje spoznaje	66
Objašnjenje o spoznaji.....	66
Primjer Allahova stvaranja.....	67
Riječi Ibn-Sine.....	69
Moć razmišljanja	69
Spoznaja srcem.....	70
Razlike percepcija srca i razuma	71
Napomena o tipovima razuma.....	73
Učenje i poučavanje	74
Objekti spoznaje	75
Sa stanovišta svjetonazora.....	75
Odgovor na jedno pitanje	77
Vrste vječnog.....	77
Objašnjenje Allame Tabatabaija	79
Kreacija ima zbilju trajno dešavajućeg vremena.....	80
Procjena Kreacije.....	80
Ovaj svijet spušten je iz Drugog svijeta	80
Objašnjenje allame Tabatabaija.....	81
Univerzum se kreće k Njemu	82
Univerzum ima postojan kauzalni sistem.....	83

Postojanje nepromjenjivih zakona.....	83
Šta je to Allahov zakon?.....	85
Opća uputa Univerzuma	85
Sredstva upute	86
Razum kao sredstvo upute i spoznaje.....	86
U Kreaciji postoji i dobro i zlo	87
Koristi zala.....	87
Kur'an i pitanje teškoća i olakšavanja.....	89
Univerzum je upućena cjelina	91
Vrste upute.....	91
Univerzumom vlada zakon akcije i reakcije	93
Važnost poimanja Sudnjeg dana	95
Riječi imama Alija, a. s.	99
Reformizam i stalna borba protiv smutnje	100
Valjanost muslimana iz kur'anske perspektive	101
Posljedice napuštanja naređivanja dobra i odvrćanja ...	101
od zla	101
Poruke hadisa.....	102
Kur'an i put društvene reforme.....	103
Nekoliko bitnih hadisa.....	106
Osnovna poruka.....	108
Čuvanje tevhida	108
Odbacivanje posredništva.....	110
Šta je najbolje tražiti od Boga?.....	112
Miran suživot s ehli-kitabijama	116
Jednakost	118
Prava i obaveze dvaju spolova	119

Dosadašnje objavljene knjige u izdanju *Mulla Sadre*:

- 1- Savršeni ahlak,
- 2- Islamska filozofija,
- 3- Sekularizam ili vjera?
- 4- Nehdžul-belaga, proživljenje 1,
- 5- Pouka o odgoju,
- 6- Bit Islama,
- 7- Samospoznaja i duhovno uzdizanje,
- 8- Osnove logike,
- 9- Mudrosti islamske medicine,
- 10-Rasprava o poslanstvu,
- 11-Temeljne postavke u akaidu,
- 12-Uvod u fikh,
- 13-Islamsko-irfanske teme,
- 14-Osnove tefsira,
- 15-Ciklus predavanja o kur'anskoj uputi

Akbar Eydi

Karakteristike Islama

Izdavač:

Fondacija Mulla Sadra, www.mullasadra.com

e-mail: mullasadra@mullasadra.com

Za izdavača:

mr. Mohammad Reza Peysepar

Lektor:

Alen Kalajdžić

Dizajn i DTP

Luman Avdić

Štampa:

Sabah print – Ilidža

Sarajevo, 2004.

CIP- katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28 – 279

EYDI, Akbar

Karakteristike Islama / Akbar Eydi ; (preveli
Nermin Hodžić, Ertan Basarik, Amar Imamović) . –
Sarajevo : Fondacija Mulla Sadra u B i H, 2004 . –
127 str. ; 21 cm

ISBN 9958-9694-5-9

COBISS.BH – ID 13350406

Rješenjem Ministarstva obrazovanja i nauke F BiH br. 05-15-29151/04 od 02.07.2004. godine, a u skladu sa zakonom o porezu na promet proizvoda i usluga Službeni list br. 5/95. član 19. tačka 12. ovaj proizvod je oslobođen poreza na promet.